

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Katedra sociální pedagogiky

**Pozdní rodičovství z perspektivy výchovy
v současné rodině**

Diplomová práce

Autor: Bc. Michaela Raková
Studijní program: N 7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Sociální pedagogika
Vedoucí práce: Mgr. Leona Stašová, Ph.D.
Oponent práce: Mgr. Gabriela Caltová Hepnarová, Ph.D.

Zadání diplomové práce

Autor: Michaela Raková

Studium: P18P0618

Studijní program: N7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Sociální pedagogika

Název diplomové práce: **Pozdní rodičovství z perspektivy výchovy v současné rodině**

Název diplomové práce AJ: Late parenthood from the perspective of upbringing in present family

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zabývá problematikou pozdního rodičovství a výchovou dětí mladšího školního věku v rodinách starších rodičů. V teoretické části jsou diskutovány pojmy pozdní rodičovství, současná rodina, mateřství, otcovství a výchova. Dále jsou přiblíženy současné trendy ve výchově, odkládání rodičovství a posuny ve věku rodičů, výhody a nevýhody pozdního rodičovství a motivy odsouvání rodičovství do vyššího věku. Empirická část práce se zaměřuje na rodiče, kteří mají první dítě v pozdním věku, to je po 35 letech věku, na jejich pohled na situaci, ve které se ocitají, v čem vidí výhody a nevýhody vzhledem k aspektům výchovy. Empirická část je vedena kvalitativně pomocí rozhovorů s vybranými rodiči, využity budou postupy zakotvené teorie.

BERRYMAN, J., THORPE, K., a WINDRIDGE, K., 1995. Older mothers: Conception, pregnancy and birth after 35. London: Harper Collins Publisher. BIERMANN, Ch., a RABEN, R., 2006. Maminkou ve čtyřiceti? Praha: Portál. ISBN: 80-7367-075-5. HAMPLOVÁ, D., 2006. Životní cyklus (sociologické a demografické perspektivy). Praha: Sociologický ústav AV ČR. ISBN: 80-7330-082-6. MOŽNÝ, I., 2006. Rodina a společnost. Praha: SLON. ISBN: 80-86429-58-X. SOBOTKOVÁ, I., 2007. Psychologie rodiny. 2. vyd. Praha: Portál. ISBN: 978-80-262-0217-2. TUČEK, M. a kol., 1998. Česká rodina v transformaci: stratifikace, dělba rolí a hodnotové orientace. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Garantující pracoviště: Katedra sociální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Leona Stašová, Ph.D.

Oponent: Mgr. Gabriela Caltová Hepnarová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 6.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že tuto diplomovou práci jsem vypracovala pod vedením vedoucí diplomové práce Mgr. Leony Stašové, Ph.D. samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne.....

.....

Bc. Michaela Raková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat paní Mgr. Leoně Stašové, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce a cenné rady. Rovněž děkuji všem respondentkám, které mi ochotně poskytly rozhovor a věnovaly mi tak svůj čas. Také děkuji své rodině, která mě po celou dobu studia podporovala.

Anotace

RAKOVÁ, Michaela. *Pozdní rodičovství z perspektivy výchovy v současné rodině*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2020. 73 s. Diplomová práce.

Diplomová práce je zaměřena na problematiku pozdního rodičovství a výchovu dětí mladšího školního věku v rodinách starších rodičů. Cílem diplomové práce je analyzovat, jak vnímají výchovu starší rodiče, jaké důvody je vedly k odkladu rodičovství, s jakými výhodami a nevýhodami se setkávají, co jim při výchově pomáhá a co jim naopak tento úkol ztěžuje. Úvodní kapitola definuje základní pojmy jako rodina, pozdní rodičovství, současná rodina, model tradiční rodiny, výchova, mateřství a otcovství. Pozornost je rovněž věnována problematice současných rodin, a to jejich znakům a trendům, změnám oproti minulosti a konkrétně fenoménu tzv. sendvičových rodin. V práci jsou přiblíženy demografické aspekty pozdního rodičovství, jeho výhody a nevýhody, důvody odkladu rodičovství a možná rizika s tím spojená. Jsou také vypsány a přiblíženy výchovné styly a trendy v současné výchově. V souladu s cílem práce je využita kvalitativní metoda sběru dat, polostrukturovaný rozhovor. Rozhovory jsou provedeny s několika vybranými pozdními matkami a následně analyzovány využitím zakotvené teorie, a to otevřeným kódováním a kategorizací.

Klíčová slova: rodina, výchova, pozdní rodičovství, výhody a nevýhody pozdního rodičovství, výchova pozdních rodičů

Annotatiton

RAKOVÁ, Michaela. *Late parenthood from the perspective of upbringing in present family*. Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2020. 73 pp. Diploma Degree Thesis.

The diploma thesis is focused on the issue of late parenthood and upbringing of younger school-age children in the families of older parents. The thesis aims to analyze how parents perceive upbringing, what reasons led them to postpone parenthood, what advantages and disadvantages they encounter, what helps them in upbringing and what makes this task more difficult. The introductory chapter defines basic terms such as family, late parenthood, present family, traditional family model, upbringing, motherhood and paternity. Attention is also paid to the problems of contemporary families, namely their signs and trends, changes from the past and specifically the phenomenon of so-called sandwich families. The thesis describes the demographic aspects of late parenthood, its advantages and disadvantages, reasons for delaying parenthood and the possible risks associated with it. Educational styles and trends in contemporary education are also listed and approached. In accordance with the aim of the work, the qualitative method of data collection and semi-structured interview are used. Interviews are conducted with several selected late mothers and then analyzed using grounded theory, namely open coding and categorization.

Keywords: family, upbringing, late parenthood, advantages and disadvantages of late parenthood, late parents upbringing

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

Datum:

Podpis studenta:

Obsah

Úvod	9
1 Vymezení základních pojmů	11
2 Problematika současných rodin.....	16
2.1 Znaký a trendy současných rodin	16
2.2 Proměny rodiny	18
2.3 Fenomén tzv. sendvičových rodin	20
3 Pozdní rodičovství jako fenomén dnešní doby	23
3.1 Demografické aspekty pozdního rodičovství	25
3.2 Důvody odkládání rodičovství.....	27
3.3 Výhody a nevýhody pozdního rodičovství.....	31
3.4 Zdravotní rizika	34
4 Výchova a její styly	37
4.1 Typy výchovy	38
4.2 Trendy v současné výchově.....	40
5 Výzkumné šetření.....	43
5.1 Výzkumný cíl a výzkumné otázky	43
5.2 Kvalitativní výzkumná metoda.....	45
5.3 Výzkumný vzorek a průběh rozhovoru	47
5.4 Analýza a interpretace výsledků.....	49
5.5 Diskuse výsledků.....	60
Závěr	66
Seznam zdrojů.....	68
Seznam příloh.....	74

Úvod

Tématem diplomové práce je pozdní rodičovství z perspektivy výchovy v současné rodině. Diplomová práce se zabývá problematikou pozdního rodičovství a výchovou dětí mladšího školního věku v rodinách starších rodičů. Hlavním cílem diplomové práce je zjistit, jak se věk rodičů promítá do přístupu k výchově a jaké v ní v souvislosti s tím mohou vzniknout problémy. To je analyzovat, jak vnímají výchovu starší rodiče, jaké důvody je vedly k odkladu rodičovství, s jakými výhodami a nevýhodami se setkávají, co jim při výchově pomáhá a co jim naopak tento úkol ztěžuje.

Pozdní rodičovství je v současné rodině stále rozšířenějším jevem, a to z mnoha různých důvodů. Téma práce je tedy aktuální a souvisí s dnešní, moderní dobou a rodinou.

Čtyři kapitoly jsou teoretickým východiskem pro výzkumné šetření práce. První kapitola popisuje a vysvětluje základní pojmy, které souvisí s tématem práce a těmi jsou např. rodina, výchova, tradiční a moderní rodina, pozdní rodičovství apod. Druhá kapitola se pak zabývá problematikou současných rodin, a to jejich znaky, proměnami a v poslední části současným trendem tzv. sendvičových rodin. Třetí kapitola podrobněji vymezuje samotné pozdní rodičovství, jeho demografické aspekty, dále výhody, nevýhody a s tím spojená zdravotní rizika. V této kapitole jsou také popsány důvody, které mohou vést lidi k rozhodnutí odsunutí rodičovství. Čtvrtá kapitola práce má za cíl popsat výchovu, její styly a trendy v současné výchově.

Pátá a poslední kapitola práce je věnována samotnému výzkumnému šetření, pro které byl zvolen kvalitativní přístup. Bylo sestaveno několik témat, která byla užita pro polostrukturovaný rozhovor. Jejich pomocí bylo zjišťováno, jak respondenty přistupují k výchově a co jim při výchově pomáhá, jaké důvody je vedly pro odklad rodičovství, jaké vidí výhody a nevýhody pozdního rodičovství, co jim při výchově pomáhá, co jim naopak tento úkol ztěžuje a jak celkově vnímají svou situaci pozdních matek. Témata rozhovoru sytila dílčí výzkumné otázky, které odpovídaly na výzkumnou otázku hlavní.

Tématem pozdního rodičovství se zabývá mnoho autorů, např. Irena Sobotková nebo Christine Biermann a Ralph Raben. Eva Mazáčová ve své diplomové práci

zkoumala, jak na pozdní rodičovství nahlízejí samotní rodiče, jak jejich děti a dotkla se i otázky, zda je rozdíl ve výchově u mladých a starších rodičů. Nicméně jinak problematika výchovy v pozdních rodinách není zcela probádána, a proto bylo zvoleno právě toto téma diplomové práce.

Pro náš obor, pro pedagogy, je téma zajímavé z důvodu poznání, s čím se pozdní rodiče potýkají ve výchově svých dětí. Práce tedy může být východiskem pro opatření dalších pomocných služeb pro rodiče.

1 Vymezení základních pojmů

První kapitola se zaměřuje na vysvětlení a diskutování základních pojmů, které se týkají tématu diplomové práce. Kapitola se pokusí čtenáři přiblížit dané pojmy a tím ho uvést do problematiky práce.

Prvním vysvětlovaným pojmem je **rodina**. Rodina je pokládána za základní stavební kámen tvorby osobnosti jedince a je velmi důležitá zejména při výchově a začleňování jedince do společnosti. *„Rodina je nejstarší lidskou společenskou institucí, která vznikla v pradávných dobách nejen z přirozeného pudu pohlavního, jenž vede k plození a rozmnožování daného živočišného druhu, ale především z potřeby své potomstvo ochraňovat, učit, vzdělávat a připravovat pro život“* (Matějček, 1994, s. 15).

Střelec (1998, s. 157) ve své knize píše, že rodina je zpravidla malé seskupení lidí, to vzniká manželstvím a umožňuje tak vzájemné soužití mezi partnery, rodiči a jejich dětmi. Rodina podle něho také utváří příbuzenské vztahy a vztahy mezi rodinou a společností.

Podle Krause (2008, s. 80) je rodina strukturovaný celek, který má za účel utvářet bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení života lidí, také pro reprodukci a produkci člověka. Jednoduše je to přirozené prostředí, do kterého se člověk narodí.

Rodina je určitá skupina lidí, kteří mají společnou historii, současnou realitu a také vzájemná očekávání od vztahů v tomto systému. Většinou jsou členové rodiny vázáni legálními manželskými svazky, hereditou, adopcí nebo společným srovnáním života (Kramer, 1980 in Sobotková, 2001, s. 22).

Rodina je primárním kontextem lidské zkušenosti od kolébky až po hrob. Přesto se psychologie dříve zajímala o lidského jedince bez většího zájmu prostředí, v němž jedinec vyrůstá a žije (Sobotková, 2001, s. 9).

Jandourek (2003, s. 115) definuje rodinu jako formu solidárního a dlouhodobého soužití lidí, kteří jsou navzájem spojeni příbuzenstvím. Taková rodina zahrnuje nejméně rodiče a jejich děti.

Rodina by měla plnit několik základních funkcí, aby mohla být brána za stabilní a plně funkční. Kraus (2008, s. 81-83) jich vyjmenovává celkem šest:

biologicko-reprodukční, sociálně-ekonomická, ochranná, socializačně-výchovná, rekreační a emocionální.

Podle Krause (2008, s. 81) má biologicko-reprodukční funkce význam jak pro samotnou rodinu, tak také pro celou společnost. Společnost potřebuje mít stabilní reprodukční základnu. Podstata této funkce se s časem nijak nemění, avšak v posledních letech je možné sledovat ve vyspělých zemích úbytek dětí, a to především z důvodu, že dítě je bráno jako překážka v profesním růstu.

Sociálně-ekonomická funkce hraje velkou roli v rozvoji ekonomiky. Členové rodiny se zapojují do výrobní a nevýrobní sféry a současně je rodina důležitý spotřebitel, na němž je velmi závislý trh. Ochranná funkce rodiny neboli zaopatřovací spočívá především v zajišťování základních životních potřeb všech členů rodiny. Socializačně-výchovná funkce rodiny má především za úkol formovat osobnost jedince (Kraus, 2008, s. 82).

Rodina je sociální skupina, která učí dítě se přizpůsobovat životním podmínkám, osvojovat si základní návyky a způsoby chování, které jsou ve společnosti běžně akceptovatelné. Rekreační a emocionální funkce rodiny jsou také velmi důležité a nezastupitelné. Rodina potřebuje mít prostor pro sdílení zážitků, zábavy, relaxace a žádná jiná instituce nedokáže dítěti poskytnout takové citové zázemí, pocit lásky a bezpečí, jako by měla poskytovat právě rodina (Kraus, 2008, s. 83).

Za základní znaky rodiny můžeme považovat: určitý typ trvalého pohlavního styku, systém vyjadřující příbuzenské vztahy, hospodářská jednotka, která má především za úkol zajišťovat obživu dětí, skupina lidí, která žije společně v jednom místě a zajištěná institucionální forma manželství (ačkoli to není znak, který nutně každá rodina musí splňovat) (Janiš, Loudová, 2012, s. 74).

Pojem **pozdní rodičovství** označuje ty rodiče, kteří se rozhodnou mít dítě až v pokročilejším věku, a to z různých důvodů. Pro diplomovou práci byl pozdní věk rodičů zvolen na 35 let a výše. V posledních několika letech je odsouvání rodičovství stále častější a častější.

Pozdní rodičovství je dnes velmi diskutovaným tématem. Za výhodu pozdního rodičovství může být vnímáno již fungující rodinné zázemí a opora, matky si tedy mohou mateřství více užívat. Starší matky také nemají pocit, že jim něco „utíká“ a mají mnohem více životních zkušeností. Na druhou stranu ale pozdní rodičovství

může mít i mnoho překážek a nevýhod, a to hlavně zdravotních (Dítě po čtyřicítce není tabu, 2018, online).

Tématem pozdního rodičovství, jeho demografickým vývojem, výhodami, nevýhodami apod. se podrobněji zabývá třetí kapitola diplomové práce.

Model tradiční rodiny je dalším důležitým pojmem, který je třeba vysvětlit. Tento model rodiny se objevuje v dosud nesekularizované společnosti a převládá v ní vliv náboženství a jeho morálky (Seligová, 1999, s. 80). Ivo možný (2006, s. 56) píše, že tyto rodiny a manželství jsou zakládány hlavně z důvodu reprodukce a zachování kontinuity společnosti. Církev má tedy veškerou moc a udává vzorce chování v manželství.

Do tradiční nebo také stavovské rodiny, o které se hovoří po průmyslové revoluci, patřili dá se říci všichni, kdo žili v jednom domě, pod jednou střechou a společně se stravovali, což zahrnuje i služebnictvo daného domu (Horský, Seligová, 1999). Za rodinu tedy byla pokládána dnešní velká domácnost, což je společenství lidí, kteří spolu bydlí, hospodaří a všichni se řídí podle hlavy rodiny (Možný, 1990).

Rodina byla výrobní jednotkou. Chovala dobytek, pěstovala zemědělské plodiny, nebo provozovala řemeslo. Děti byly vychovávány a na budoucí povolání připravovány také v rodinách. A dalším velmi důležitým znakem tradiční rodiny bylo, že sňatky nebyly nijak podmíněny láskou a náklonností snoubencům, ale majetkem, stavovskými a ekonomickými zájmy (Šulová, 1998, s. 55).

Pojem **současná (moderní) rodina** pak vymezuje novodobou rodinu, která má několik charakteristických znaků. Kraus (2008, s. 83-86) vyjmenovává osm typických znaků současné rodiny: demokratizace uvnitř rodiny, izolovanost dnešních rodin, zmenšování rodin, dezintegrace a atomizace v životě rodin, značné časové zaneprázdněné rodičů, dvoukariérové manželství, vysoká rozvodovost a velká diferencovanost rodin podle socioekonomické úrovně. Podrobněji se pojmem současné rodiny zabývá druhá kapitola práce.

Současná podoba rodiny vznikla z dřívější rodiny měšťanské nebo také nazývané buržoazní. Typ měšťanské rodiny se nejvíce rozvinul ze střední třídy a měšťanstva v Evropě a to v 17. a 18. století. Tato rodina byla patriarchální, nejvýznamnější roli měl otec, byl živitel, podnikatel a dědic veškerého majetku (Jandourek, 2003, s. 20).

Dalším interpretovaným pojmem je **mateřství** (maternita). Mateřství je zcela jednoznačné a nezpochybnitelné (na rozdíl od otcovství), protože těhotenství i porod jsou nepřehlédnutelné. Matkou je vždy žena, která dítě porodí, což je obsaženo i v české legislativě. Mateřství, stejně tak jako otcovství není založeno jen na biologických aspektech, ale obsahuje i mnoho dalších kulturních, sociálních a symbolických aspektů (Skupnik, 2010, s. 38-43).

Zachování lidského rodu je od vzniku civilizace základním biologickým smyslem života. Úkolem je zplodit dítě, ale pak o něho také pečovat do té doby, dokud se o sebe nebude schopno postarat samo. Naučit ho žít a chovat se v lidském společenství. Jak pro dítě bude obtížné se s tímto úkolem vypořádat, hodně závisí na jeho genetických předpokladech a také na prostředí, kde je jeho osobnost formována. Toto prostředí vytváří právě zejména matka dítěte (Veselá, 2010, s. 3).

Mateřství je společností přijímáno jako nedílná součást ženského života. Žena, která dítě nechce, je brána jako chladná a sobecká. Tlak společnosti na ženu, která dítě nemá, je velmi velký. Pohled na mateřství ze strany matky je různý. Pro některé je to období, kdy jsou doma radostné, protože nacházejí vnitřní uspokojení v péči o dítě a pro jiné to může být doba povinností, kdy se od nich jednoduše očekává, že budou s dítětem doma, a tak jsou. Zároveň sociální politika je nastavena tak, aby matka s dítětem doma byla (Veselá, 2010, s. 3-4).

Otcovství jinak nazýváno také jako paternita není vždy dáno jednoznačně. V západních zemích je za otce dítěte považován muž, který ženu oplodnil, a to v důsledku pohlavního styku s ní. Tento fakt je ale mnohdy nejistý, určit otcovství může být velmi složitá věc. Otec je na rozdíl od matky vždy nejistý. Už od dob římského práva bylo otcovství rozlišováno na dva komponenty, to na sociálního mužského rodiče neboli pater, který je s dítětem spojován skrze sociální vazbu, a biologického neboli genitor, který měl s matkou pohlavní styk, z něhož otěhotněla. Genitorství je vždy nejisté (Skupnik, 2010, s. 30-31).

V dnešní době, kdy je velmi rozvinuta medicína si může nechat muž snadno potvrdit své otcovství. Biologický aspekt ale zdaleka nestačí k tomu, aby se muž stal otcem dítěte. K tomu je nutné, aby byl biologický aspekt propojen i se sociálním, kde muž prokáže svou lásku a také péči o dítě (Dudová, 2006, s. 8). Některé kultury vztah těchto dvou aspektů naprosto opomíjejí, a to například Trobriand'ané. Za otce dítěte vždy považují manžela ženy (Skupnik, 2010, s. 31).

Na konec je velmi důležité zmínit, že otcovství a mateřství se navzájem doplňují. Otázkou je jen, nakolik se od sebe liší, jak je rozdílná péče žen a mužů o dítě (Dudová, 2006, s. 7).

Dalším vysvětlovaným pojmem je **výchova**. Podle Krause (2008, s. 64) je výchova dynamický proces, který vědomě řídí socializaci jedince a zahrnuje všechny činnosti, které formují člověka tak, aby mohl žít v určité společnosti.

Matějček (2007, s. 25) vysvětluje výchovu jako mnohotvárný a složitý vztah, kde se myšlení a jednání každého navzájem podmiňuje a ovlivňuje. Není to podle něho vztah jednostranný.

V psychologickém slovníku vymezuje Hartl (2004, s. 294) výchovu jako záměrné a systematické rozvíjení rozumových a citových schopností člověka. Dále také utváří jeho postoje, způsoby chování, a to vše v souladu s cíli dané kultury a společnosti.

Palouš (1991, s. 53) uvádí definici výchovy: „*Výchova je záměrné a soustavné působení lidského jedince (vychovatele) na druhého jedince (chovance), které vede ke vzniku relativně trvalých změn v chování a prožívání toho druhého jedince.*“ Výchova je tedy podle autora záměrná a jejími nejdůležitějšími prvky jsou chování a prožívání.

Další odborník, který se zabývá výchovou, je Pelikán (1995, s. 36) a dle něho je výchova cílevědomé a záměrné vytváření podmínek pro rozvoj osobnosti jedinců v souladu s jejich dispozicemi a záměrem stimulovat jejich vlastní snahu se stát socializovanou, autentickou a vnitřně integrovanou osobností. Jeho pojetí výchovy je také záměrný proces jako u Palouše, ale zaměřuje se i na aktivitu jedince samotného a na podmínky procesu výchovy.

Výchova je v obecném pojetí chápána jako činnost, která je specifická pro lidskou populaci a je zaměřená na péči o duševní a tělesný rozvoj člověka. Také dbá na osvojení nutných dovedností, vědomostí, ucelení názorů na svět a společnost a v neposlední řadě na dodržování společností stanovených pravidel a mravních norem (Janiš, Loudová, 2012, s. 16).

Při výchově je velmi důležité uvést vychovávaného do světa, který je starší než on sám, do světa, který má již svou minulost a tradice a zároveň musí výchova vést dítě k tomu, aby se soustředilo na cíl, který leží v budoucnosti (Demjančuk a spol., 2003, s. 27).

2 Problematika současných rodin

Druhá kapitola pojednává o současných českých (i jiných) rodinách. Pokusí se vyjmenovat a diskutovat trendy, které se objevují v dnešních rodinách, a také se pokusí vysvětlit změnu dnešních rodin oproti minulosti.

2.1 Znaky a trendy současných rodin

Jak je již zmíněno v předchozí kapitole, Kraus (2008, s. 83-86) vyjmenovává celkem osm charakteristických znaků současné rodiny: demokratizace, izolovanost, zmenšující se rodina, dezintegrace, zatížení rodičů prací, dvoukariérový model rodiny, větší rozvodovost a diferencovanost rodin.

Proměny rodiny, které jsou popsány v další podkapitole, výrazně zasáhly do sociálního postavení a role rodiče. **Demokratizace** uvnitř rodiny zapříčinila, že muž ztratil výsadní postavení v rodině. Už nebývá jen on hlavou rodiny. Žena získala mnohé povinnosti a práva, která dříve náležela muži. Změnou je také stále větší aktivita podílení se na uspořádání a organizaci rodiny. Oproti minulosti mají také děti s rodiči více partnerský vztah. I když poklesla autorita muže v rodině, je stále její nepostradatelnou součástí. Pro vývoj dítěte je důležitá přítomnost obou rodičů, kteří ukazují, jak se chovat v partnerském vztahu (Kraus, 2008, s. 83-84).

Rodina se v dnešní době často dostává do jakési **izolovanosti**. Dnešní rodina je více uzavřena vnějším vztahům a společností. Sílí tendence odděleného života generací a klesá na významu sousedských vztahů (Kraus, 2008, s. 84).

Jako znak současné rodiny a také trend je **zmenšující se rodina**. Dochází ke zvyšování počtu jednočlenných domácností a také domácností, kde žije matka samoživitelka s dětmi. Spolu s větší izolovaností vede tento znak ke zmenšování stability rodin (Kraus, 2008, s. 84).

Dalším rysem dnešní rodiny je **dezintegrace**. Téměř v každé rodině je vidět, že se její členové už tolik nepotkávají a netráví společně mnoho času. V rodinách celkově ubývá chvil, kdy by se všichni sešli a sdělovali si navzájem své zážitky, radosti a starosti. Často manželé vedle života rodinného vedou ještě život další, kde mají čas zejména na své koníčky a záliby. Na děti pak mnoho času nezbývá a dochází tak k atomizaci rodiny (Kraus, 2008, s. 84).

Zatížení rodičů prací a pracovními aktivitami je dalším znakem současných rodin. Lidé nemají čas na své děti, na relaxaci, společné výlety a celkově chvíle, které by trávili s partnerem a dětmi pohromadě. Rodiče pak často nemožnost trávit s dětmi čas vykupují materiálními statky, což může dětem poškodit jejich hodnotový žebříček (Kraus, 2008, s. 85).

Model dnešní rodiny se mnohdy stává **dvoukariérový**. Česká republika patří k zemím, kde je **vysoká rozvodovost**. Každé druhé manželství se rozpadá a děti tak přicházejí o kontakt s jedním z rodičů. Velmi významný vliv má toto rozhodnutí na děti, na jejich psychiku. Děti se pak mnohdy musí vypořádávat i se střídáním rodičů, protože dochází k uzavírání dalších manželství (Kraus, 2008, s. 85).

Jako poslední znak autor uvádí zvyšující se **diferencovanost rodin** dle jejich socioekonomické úrovně. Hodně domácností se pohybuje spíše v nižších finančních pásmech. Často si pak peníze půjčují a tím může dojít k naprosté zadluženosti rodin. Opět to může mít neblahý vliv na dítě, které se může stát obětí šikany. Nejvíce se do takových situací dostávají mladé rodiny, které mají malé děti (Kraus, 2008, s. 86).

Matoušek (1997, s. 30) popisuje základní trendy, které vystihují současnou rodinu. Těmi jsou podle něho právě odkládání sňatků a plození dětí na pozdější dobu. Dále také zakládání rodiny pouze neformálně, což tedy znamená neuzavírání legálního manželství. Dalším trendem je dle autora zvýšení rozvodovosti a snížení snahy lidí po rozvodu vstoupit do svazku dalšího a mít další potomky. Autor také zmiňuje trend omezování počtu dětí v rodině nebo dokonce bezdětnosti a v neposlední řadě velké prodloužení času, kdy děti bydlí se svými rodiči, také nazýváno jako *mama hotel*.

Vacek (2017, s. 74) také popisuje trend zvyšujících se počtů žen, které si volí cestu „sólové“ matky. To znamená, že přibývá spousta žen, které svou profesní kariéru staví do stejné výšky nebo i výše než mateřství. Celková liberalizace se projevuje i tím, že jsou akceptovány alternativy života, které byly dříve tabu a přehlíženy. To se týká hlavně přístupu k homosexualitě, který je velmi akceptující a otevřený.

Dalším trendem Vacek (2017, s. 74) zmiňuje i to, že být singl je dnes velmi populární. Dříve bylo běžné považovat svobodné osoby takřka za nenormální a byly nazývány jako „staré panny“. Muži pak byli nazýváni jako mládenci.

Podle Šulové (In Výrost, Slaměník, 1998, s. 305-309) mezi základní znaky současné české rodiny patří velká zaměřenost pouze na zájem jednotlivce a častá lhostejnost očekávání stálého vztahu. Dále také dle autorky v dnešních českých rodinách dochází k omezení přímého a bezprostředního kontaktu mezi dětmi a jejich rodiči a také mezi partnery. Některé činnosti, které dříve zajišťovala rodina, dnes za ni přebírá společnost, což může vést k dezintegraci v rodině. Také zmiňuje odsouvání rodičovství na pozdější dobu jako znak dnešní rodiny.

Dalšími vlastnostmi současné rodiny, které Šulová (In Výrost, Slaměník, 1998, s. 305-309) vyjmenovává, jsou: předmanželská sexuální zkušenost, nestabilita rodiny, vysoká rozvodovost a společenská tolerance vůči tomuto trendu, kladení velkého důrazu na hmotné hodnoty a vysoká vzdělanost a také zaměstnanost žen.

Znaky současné rodiny uvádí i Helus (2007, s. 137). Podle něho je několik základních rysů a typů rodiny, které odlišují rodiny dnešní od rodin tradičních, a těmi jsou: rodina nukleární a rodina manželská, dvougenerační rodina, intimně vztahová rodina, která se vyznačuje citovou blízkostí, a privátní individualizace, čímž je myšlena odpovědnost za své rozhodnutí.

2.2 Proměny rodiny

Profesor Kraus (2008, s. 79) popisuje, že česká rodina v posledních desetiletích prošla velmi významnou proměnou a vývojem. Poválečné období bylo v České republice (jako i v jiných evropských státech) doprovázeno sňatkovým a baby boomem. Lidé vnímali rodinu jako hlavního seberealizačního činitele, a to především z politických a ekonomických důvodů. V rodinách takřka nedocházelo k rozvodům z důvodu malé sexuální osvěty a z důvodu uzavírání velmi brzkých sňatků (především kvůli otěhotnění partnerky).

Možný (2006, s. 14) popisuje, že jako jiné instituce, tak i rodina prošla určitou změnou, vývojem. Autor rodinu označuje jako prvek společnosti, který je stabilizující a zároveň měnící se. Rodina je a nadále bude nejvýznamnější společenská instituce. Její změny se váží spíše k funkcím, hodnotám a její struktuře.

Možný (2006, s. 16) ve své knize popisuje tři etapy vývoje rodiny: tradiční, moderní a postmoderní. Autor popisuje právě změny ve funkcích, rolích a hlavních autoritách. Rodina byla dříve po dlouhou dobu monopol pro legitimní sex,

což se časem změnilo na sex předmanželský, a dokonce i mimomanželský. Začal stoupat počet dětí narozených mimo manželství, tudíž už rodina nemohla být brána jako monopol pro plození dětí. V tradiční společnosti manžela/manželku vybírali rodiče, tento jev se také postupem času změnil a lidé si své protějšky začali vybírat sami. S ohledem na individualitu začala vzrůstat rozvodovost a opakovanost manželství. Vznikl také rozvoj antikoncepce, rodina už tedy nebyla monopolem reprodukce, ale také se začaly vyskytovat páry, které nechtějí děti vůbec.

Dnešní rodina se ocitla v naprosto odlišné situaci. Je obecně známo, že veškerá tradiční kritéria dnes přestávají platit, a to hlavně spojení dvou lidí manželským svazkem již není pro založení rodiny vůbec podmínkou. Výrazně přibývá soužití, která toto kritérium nenaplnují. S tímto aspektem přibývá tedy i dětí, které se rodí mimo manželství. I přes neuzavření institucionálního svazku však tato soužití fungují jako rodina a vyjadřují její znaky: žití pod jednou střechou, dělba práce a podobně (Kraus, 2008, s. 80).

Vacek (2017, s. 73) také věnuje pozornost proměně rodiny. Rodina dle autora procházela a stále prochází určitým vývojem. Z historického pohledu se rodina proměnila z autoritativně patriarchálního modelu v model demokraticky partnerský (2. polovina 20. století).

Autoritativně patriarchální model rodiny byl charakterizován výrazným, dominantním postavením otce v rodině. Otec byl živitel rodiny a žena měla oproti němu mnohem nižší postavení. Žena byla na manželovi ekonomicky závislá a očekávalo se od ní, aby pouze plnila roli matky, hospodyně a manželky. Rozchody se objevovaly jen ve výjimečných případech a byly společností odsuzovány. Rodina byla více stabilní (i směrem k výchově dítěte), avšak tato stabilita spočívala v nerovnoprávném postavení muže a ženy. Muž neměl důvod k rozchodu nebo rozvodu nikdy, protože nevěra mu byla vždy tolerována. Žena jakkoli byla ve vztahu nešťastná, tak ze společenských i finančních důvodů se rozvést nemohla (Vacek, 2017, s. 73).

V důsledku světových válek pomocí liberalizačních a sekularizačních procesů byly ženám otevřeny dveře k profesnímu životu a tím i k jejich lepšímu postavení v manželství. Ženy se postupem času stávaly více ekonomicky samostatnějšími, emancipovanějšími, a nakonec i více sebevědomějšími a díky tomu se postupně rodina proměnila v model demokraticky partnerský. Ženy se postupně stávaly

lékařkami a soudkyněmi, jednoduše se dostaly k profesím, které dříve náležely výhradně mužům. Staly se tak i profesním vzorem pro své dcery, nejen vzorem matky a hospodyně (Vacek, 2017, s. 74).

Rodina oproti minulosti vykazuje mnohem větší míru nestability, a to právě v podobě rozvodů, které mají ovšem největší vliv na výchovu dětí (Vacek, 2017, s. 74).

„Nový druh liberalizace v sobě nesl myšlenku lidské rovnosti, která se špatně slučovala s patriarchální dominancí muže v rodině. Jak se měšťanská rodina právě v procesu urbanizace a modernizace vydělovala z tradiční venkovské velkorodiny, přestávalo v ní také být místo pro tu nejméně sedminu celoživotně neprovdaných žen, které v tradiční společnosti velmi hladce fungovaly ve velké rodině, jež, neb byla zároveň výrobní jednotkou, se bez nich neobešla; v relativně malém středostavovském bytě náhle začaly přebývat“ (Možný, 2002, s. 35). V průběhu proměny rodiny tedy došlo k osvobození žen od ekonomické závislosti na mužích. Možnost ženy vykonávat placenou práci bylo cílem měšťanských žen a také východiskem emancipačního hnutí (Možný, 2002, s. 35).

V současné rodině je pro ženu nutnost zaměstnání, ekonomicky také pomáhá zajišťovat rodinu. Žena je vystavena tlaku práce, ale zároveň i domácnosti a výchově dětí. To může být i důvod pro její nespokojenost a také motiv pro rozvod. Muž má oproti ženě ve většině případů v práci větší odpovědnost, bývá ve vedoucích pozicích a má pod sebou zaměstnance. Má také mnohdy větší plat než žena a očekává od ženy plnou podporu. Oproti tomu žena potřebuje pomoc od muže v domácnosti, finanční pomoc a také cit a porozumění (Matoušek, 2003, s. 41).

2.3 Fenomén tzv. sendvičových rodin

S odkladem a posunem rodičovství do vyššího věku může současná generace trpět zatížením, které se nazývá sendvičová generace. Tento jev je v poslední době velmi diskutovaný.

Termín sendvičová generace se začal používat před 20 lety v Americe. Dle Pey Research Center, což je výzkumné americké centrum, se musí jeden z osmi Američanů, kterému je mezi 40 a 60 lety, starat o své předky i potomky zároveň.

Příčemž těchto osob stále roste (V obložení závazků: sendvičové generaci hrozí krize a vyhoření, 2019, online).

Fenoménem dnešní doby se stává, protože lidé se zajímají o zdravý životní styl, mají lepší zdravotní péči, tím pádem se dožívají mnohem vyššího věku a jsou pak odkázáni do péče svých dětí. Velikou roli hraje právě taky odklad rodičovství do vyššího věku a také to, že se rodí čím dál méně dětí (V obložení závazků: sendvičové generaci hrozí krize a vyhoření, 2019, online).

Problémem tohoto fenoménu je také atomizace společnosti, rodiny nežijí společně na jednom místě, ale bydlí v jiných městech, někdy i zemích. Rodinné vazby se rozpadají, tím i podmínky pro péči sendvičových generací jsou opravu velmi ztížené (V obložení závazků: sendvičové generaci hrozí krize a vyhoření, 2019, online).

Bertiny (2013, s. 13) vyobrazuje a popisuje sendvičovou generaci jako osoby, které jsou jako náplň sendviče. Jsou uprostřed mezi staršími rodiči a nezaopatřenými dětmi. Naplňují tedy potřeby, který přichází od jejich dětí i rodičů zároveň a zdá se, že je to pro ně nekonečný proces. Současně plní také potřeby a požadavky, které přichází směrem od zaměstnavatele a také musí pečovat o domácnost. Tito lidé jsou jakousi náplní, lepidlem pro udržení domácnosti a rodiny.

Jsou to vícegenerační pečovatelé, je jich tisíce všude kolem nás. Jsou obětaví a tvoří nepostradatelnou část naší společnosti. Drží rodiny pohromadě, naplňují zároveň potřeby, které přichází ze tří stran: děti, rodiče, zaměstnání. I přes to všechno, jim není příliš věnována pozornost, jsou bráni jako samozřejmost a nejsou nijak uznáváni (Bertiny, 2013, s. 14).

Tento jev není jako pozdní rodičovství jevem zcela novým. V minulosti také existovala péče, kdy se děti staraly o své staré rodiče. Avšak dnešní podoba tohoto jevu ústí z mnoha demografických trendů (Pierret, 2006, s. 3)

Bertini (2013, s. 13) popisuje tuto generaci, jako generaci středních let. Osoby v této generaci velmi často pocítují nespokojenost, která může vést až ke krizi, přepracování a psychickým potížím.

Bertini (2013) uvádí, že podle odhadů je v České republice dva a čtvrt milionu lidí, kteří jsou ve středním věku. Jako u klasického sendviče očekáváme jen tu nejlepší náplň, tak i u sendvičové generace očekáváme jen ty nejlepší výsledky a chování, proto tato generace trpí velkým zatížením. Každý sedmý člověk v letech

45-59 pomáhá svým rodičům s jejich potřebami, a přitom jsou v jejich domácnosti ještě nesamostatné děti. V dnešní společnosti je oproti minulosti delší délka života, více lidí má rodiče, kteří jsou staří, a zároveň i menší děti a také se posouvá rodičovství na pozdější dobu.

3 Pozdní rodičovství jako fenomén dnešní doby

Pozdní rodičovství je dnes velmi rozšířené a je spojováno s životním stylem moderní společnosti. Dnešní rodiny odkládají své rodičovství na základě různých podnětů. Třetí kapitola přibližuje pojem pozdní rodičovství samotný a také se zaměřuje na důvody, které k němu vedou, výhody a nevýhody a zdravotní rizika, která mohou nastat.

Sobotková (2012, s. 18) píše, že rodičovství po 30. roce již mnoha lidmi není považováno na odložené nebo pozdní, ale je bráno jako „v pravý čas“.

Rodiče by si měli být vědomi všech závazků, těžkostí a zodpovědnosti, které je čekají po narození dítěte. Je v nejlepším zájmu dítěte, aby byli rodiče opravdu zralí a děti byly chtěné a plánované (Sobotková, 2012, s. 11).

Pozdní rodičovství není naprosto novým jevem, jen se změnilы důvody, proč se lidé stávají rodiči v pozdějším věku. Dříve, když ještě nebyla známá antikoncepce, rodily ženy své poslední děti kolem 40. roku a nebylo to ničím neobvyklým. V tehdejších rodinách bylo běžné mít mnohem více než jen tři děti, jak je tomu dnes, a věkový rozdíl mezi prvním a posledním sourozencem mohl být velmi vysoký (Mazáčová, 2018, s. 13).

Sobotková (2001, s. 112) také popisuje, že mateřství starších žen není novým jevem dnešní doby, ale jeho příčiny jsou ve 20. a 21. století jiné nežli v minulosti. Počet starších rodiček se rok od roku stále více zvyšuje.

Ženy měly odpradáвна děti do té doby, dokud byly plodné. Než byla vytvořena antikoncepce, bylo naprosto normální, že poslední děti velkých rodin byly třeba i o dvacet let mladší než jejich nejstarší sourozenci (Kubelka, 2008, s. 99).

Rabušic (2001, s. 73) také uvádí, že v tradičních evropských společnostech byl věk, kdy ženy přiváděly své poslední dítě na svět, kolem 40. Konec plození byl tedy determinován biologicky, a ne dle toho, jak se ženy samy rozhodly. Dnes si ženy mohou samy rozhodnout, kdy chtějí mít dítě a kolik jich chtějí mít. V tomto případě se to zdá v naprostém pořádku, avšak stále častěji se setkáváme s problémem, že ženy odkládají početí svého prvního dítěte na pozdější a pozdější dobu a spousta párů se pak stává pozdními rodiči, nebo nemají potomka vůbec.

Podle Biermannové a Rabena (2006, s. 19) se věci, které byly dříve považovány za výjimku, dnes staly normálními, a to i pozdní rodičovství. Jako důvod

vnímají podstatnou změnu našeho života, absenci velmi těžké fyzické práce žen, lepší zdravotní péče a zdravotní stav a tím pádem i velké prodloužení života oproti minulosti.

Vymezit pojem pozdní rodičovství není vůbec snadné a záleží na úhlu pohledu daného člověka. Jsou však dva různé výklady, jak je možné tento pojem chápat, a těmi jsou lékařský a společenský. Z lékařského hlediska je za pozdní matku chápána žena, která porodila dítě ve věku 35 let a výše. Tato věková hranice je dána proto, že bylo odhaleno, že v tomto věku se zvyšuje výskyt komplikací během těhotenství, a to jak pro dítě, tak pro matku (Biermannová, Raben, 2006, s. 18).

Každá žena, která se chystá porodit dítě ve věku 35 let a výše, je považována za rizikovou a v průběhu těhotenství má zvýšenou lékařskou péči. Těmto ženám jsou doporučována mnohá vyšetření, která mladší rodičky absolvovat nemusí, a to především z preventivního důvodu. Pomáhají odhalovat vývojové vady plodu, které se u starších rodiček vyskytují častěji než u mladších (Biermannová, Raben, 2006, s. 18). O rizicích pozdního rodičovství pojednává čtvrtá část této kapitoly.

Psychologií pozdního mateřství se zabývá studie britských psychologek: Julie Berrymanová, Karen Thorpeová a Kate Windridgeová. Všechny tyto psychologky působí na univerzitách v Leicesteru a Bristolu a problematikou pozdního rodičovství se zabývají dlouhodobě. Monografie, která popisuje základní aspekty pozdního mateřství, se jmenuje *Older mothers: Conception, pregnancy and birth after 35* (Sobotková, 2001, s. 112). Irena Sobotková pro svou knihu čerpá právě z této studie britských psychologek.

Sobotková (2001, s. 112) popisuje trend zvyšování pozdního rodičovství pomocí názorného příkladu čísel v Anglii. V 60. letech byl průměrný věk matek (vdaných žen), kterým se narodilo první dítě, 24 let. V 90. letech tomu bylo u vdaných žen 29,1 let (celkově u všech žen 27,9). Novější statistika ukazuje, že 10 % porodů připadlo na ženy, které byly starší než 35.

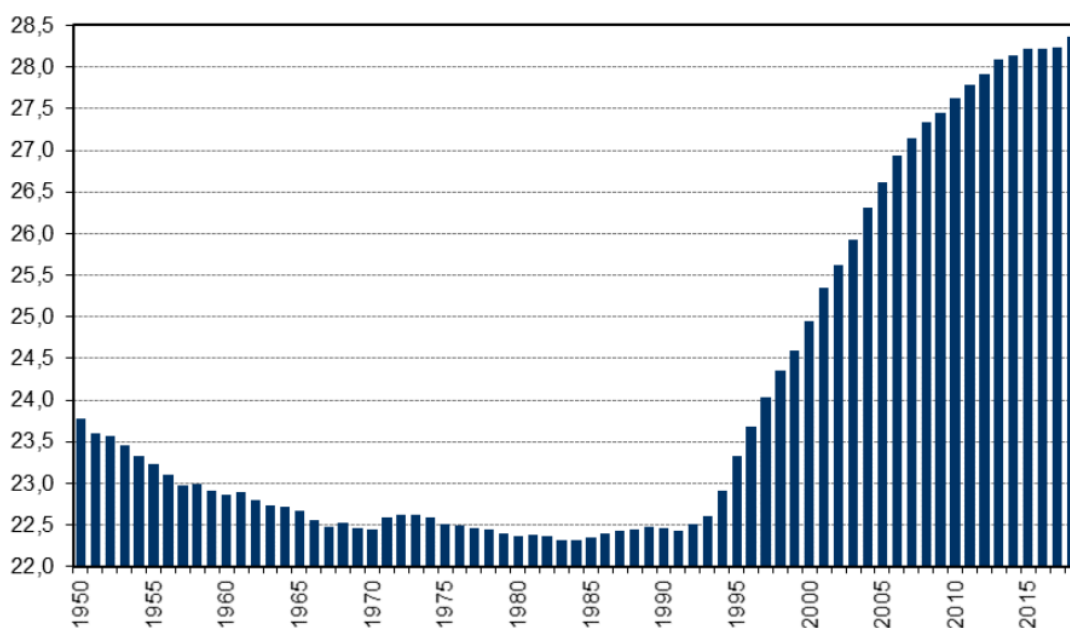
Z demografického hlediska je potřeba uvést faktory, které působí na odkládání rodičovství. Těmi faktory jsou: zvyšování zaměstnanosti a vzdělanosti žen, kontrola porodnosti a rozmanitost forem rodinného života (Sobotková, 2001, s. 113). Více se hledisky, která ovlivňují odklad rodičovství, zabývá druhá část této kapitoly.

3.1 Demografické aspekty pozdního rodičovství

Spousta autorů popisuje, že jev pozdního rodičovství není jevem zcela novým. Avšak s proměňující se společností a postupem času se také mění. V dřívějších dobách bylo běžné, že žena měla své poslední dítě například ve 40, ale rodit první děti začala již mnohem dříve. Dnes je tomu tak, že v pozdním věku mohou mít ženy své první dítě.

Za posledních 100 let byly v České republice zaznamenány velké proměny v oblasti reprodukce a jejího chování. Jednou z největších změn byl právě posun ve věku žen v době narození jejich dítěte (Šimečková, 2013, s. 117).

V České republice je pozornost posunu rodičovství do vyššího věku věnována (oproti ostatním západním zemím) relativně krátkou dobu. Průměrný věk ženy, kdy se jí narodí první potomek, se postupně zvyšuje od roku 1992 (Bartošová, 2007, online).

Graf č. 1: Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v ČR v letech 1950-2018

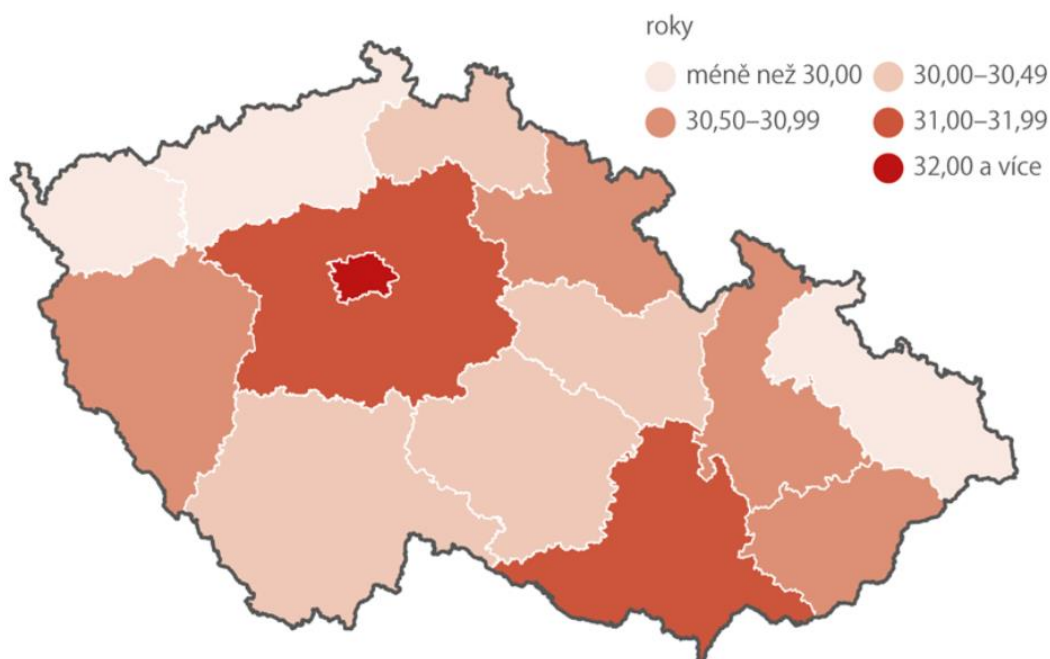
(zdroj: Český statistický úřad, 2018, online)

Z grafu je vidět, že od roku 1950 byl zaznamenán pokles průměrného věku rodiček. Jejich průměrný věk byl 22,5. Tento posun trval až do roku 1993, kde nabral na růstu a má neustále stoupající charakter. Věk rodiček se posunul na 28 až 30 let věku.

Posun věku rodičů po roce 1989, po pádu komunistické strany, můžeme přisuzovat důvodům možnosti cestování, vzdělávání, také podnikání a lepší pracovní pozice i v zahraničí. Lidé měli jednoduše mnohem více otevřených možností a začali toho využívat (Možný, 2002, s. 23).

Průměrný věk matek se dnes zvyšuje ve všech krajích České republiky. Průměrný věk rodiček od roku 2001 roste, a to bez jakéhokoli kolísání a přerušení. V roce 2001 byl průměrný věk matek při narození dítěte 27,3 roku, v roce 2010 prolomil hranici 30 a v roce 2017 vzrostl na 30,7 roku. Nevýraznější zvyšování se samozřejmě týká prvorodiček (Průměrný věk matek se zvyšuje ve všech krajích, 2018, online).

Suverénně nejvyšší věk prvorodiček byl zaznamenán v Praze, a to od roku 2001 až 2017. V roce 2017 zde byl průměrný věk prvorodiček 31,1 let. V opačném postavení je kraj Ústecký, v roce 2017 byl v tomto kraji průměrný věk prvorodiček 27,4 let (Průměrný věk matek se zvyšuje ve všech krajích, 2018, online).

Obrázek č. 1: Průměrný věk matky při narození dítěte v krajích v roce 2017

(zdroj: Průměrný věk matek se zvyšuje ve všech krajích, 2018, online)

Na obrázku je možné vidět, že Praha má nejvyšší věk prvorodiček a na druhém místě hned za Prahou je Jihomoravský kraj. O něco menší pak mají Plzeňský, Královehradecký, Olomoucký a Zlínský. Nejnižší věk prvorodiček je zaznamenán v krajích: Karlovarský, Ústecký a Moravskoslezský.

3.2 Důvody odkládání rodičovství

Následující podkapitola vyjmenuje a definuje nejčastější příčiny uváděné pro odkládání mateřství do vyššího věku. Rozhodování, kdy se stát rodičem, není jednoduchá otázka a určitě závisí na tom, v jaké rodinné a kulturní situaci se žena ocitá. Důvodů pro odklad je mnoho a ve většině případů jde o souhrn několika faktorů vedoucích ke konečnému rozhodnutí odložit rodičovství až na pozdější dobu.

Sobotková (2001, s. 116) píše, že *„načasování těhotenství na určitou dobu ovlivňuje mnoho faktorů, a pro mnohé ženy to není ani tak záležitost rozhodnutí jako spíše výsledek okolností. Jednou z nejvlivnějších determinant načasování mateřství je pocit emocionální připravenosti mít dítě.“*

Sobotková (2001, s. 115) uvádí podkapitolu Oběti rodičovství, ze které jsou zřejmé důvody, kvůli kterým mohou matky odkládat mateřství na pozdější a pozdější dobu. Takzvaných obětí rodičovství uvádí celkem sedm:

- 1) Zásah do kariéry matky a její zpomalení.
- 2) Velké finanční výdaje na dítě, finanční znevýhodnění rodiny.
- 3) Omezení osobní svobody. Péče o dítě je velmi náročná a zejména v nízkém věku matky vyvíjí tlak a nároky na její životní styl.
- 4) Negativní dopady na manželský vztah. Narození dítěte působí i na partnerský život rodičů, a to zejména z vyčerpanosti matky, její emocionální nevyrovnanosti a také snížení chuti na sexuální život.
- 5) Rodičovství je velmi vážné a nevratné rozhodnutí, toto rozhodnutí již nelze vzít zpět.
- 6) Některé ženy nebo muži se dopředu bojí, že nebudou dobrými rodiči.
- 7) Některé páry nechtějí přivést dítě na svět, kde jsou globální problémy, kde hrozí nukleární konflikt a další problémy.

Důvody odkladu rodičovství mohou být rozděleny na dobrovolné a nedobrovolné. Dobrovolné odložení rodičovství je tehdy, když jeden nebo oba z partnerů záměrně nechtějí mít dítě, a to z důvodů jako je studium, dobrá pracovní pozice apod. A při nedobrovolném se partneri počít dítě snaží, ale nedaří se jim to, nebo žena z určitých důvodů nemůže dítě donosit (Mazáčová, 2018, s. 27).

Sobotková (2001, s. 120) vysvětluje, že *„lidé, kteří se nesetkali s problémy, když chtěli děti, si ani neuvědomují, že pro některé páry je frustrace touhy mít děti*

těžkým břemenem a zdrojem chronického stresu.“ Obecně je uváděno, že průměrně každý desátý pár má problém počít dítě v době, kdy po něm touží. Jen 50 % těchto párů, kteří začnou řešit tuto situaci, mají dítě do 3 let (Sobotková, 2001, s. 120).

Dalším autorem, který se zabývá důvody odkladu rodičovství, je Hana Hašková (2009, s. 69-96). Autorka jich vyjmenovává celkem šest:

- 1) Typ partnerského soužití (jeho existence nebo neexistence), orientační rodina – Všechny tyto jmenované věci jsou v plánování rodičovství velmi důležité. Nové formy uspořádání rodinného života (střídání partnerů, nesezdaná soužití, vysoká rozvodovost apod.) výrazně ovlivňují populační reprodukci a spíše přispívají k odkladu rodičovství.
- 2) Místo bydliště a jeho velikost – Je obecně známo, že lidé ve městě odkládají rodičovství častěji a preferují menší počet dětí. Velmi to souvisí i se vzděláním a rodinným stavem. Ženy vzdělané a nesezdané chtějí mít děti později.
- 3) Náboženství – Vliv víry je na početí velmi velký. Nejvíce žen, které odkládají mateřství, je jiného než katolického vyznání. Důvody mohou souviset s obtížným hledáním partnera. Mnohdy se pár neshoduje na otázkách, jako je náboženská výchova dětí, nebo odkládání sexuálního života až po sňatku apod.
- 4) Bydlení a bytové podmínky – Rodičovství je spojováno i s otázkou vlastního bydlení, vlastní domácnosti. Dříve bylo rodičovství bráno jako způsob získání vlastního bydlení. V dnešní době je tomu naopak. Dnes je samostatné bydlení pro mladé lidi často ekonomicky nedostupné. Rodičovství pak odkládají z toho důvodu, že ještě sami bydlí u rodičů a nemají svou domácnost.
- 5) Vzájemná podobnost partnerů – Plány a preference partnerů mají také velký vliv na jejich konečné rozhodnutí reprodukce. Lidé, kteří se v těchto otázkách neshodují, mají dětí méně a později.
- 6) Trh práce a vzdělání – Tento faktor je nejdůležitější a má největší vliv. Je fakt, že převažuje zejména u rozhodování žen. Velmi vysoké procento vysokoškolsky i středoškolsky vzdělaných žen vnímá založení rodiny jako problematické z finančních důvodů. Tyto ženy mají velké obavy z pracovních komplikací, které mohou vzniknout v případě založení rodiny.

Svou pozici na trhu práce v případě rodičovství ztratí právě matka. Ženy s vyšším vzděláním, pracovní pozicí a platem tudíž plánují rodičovství až později.

Dalším motivem odkladu rodičovství uvádí Sobotková (2001, s. 116) to, že žena chce být bezdětná, ale na poslední chvíli své rozhodnutí změní a stane se matkou. Faktorů, které ženu přimějí k odkladu mateřství, je nespočet. Některé nejprve potřebují dosáhnout emocionální jistoty a připravenosti, profese a finančního zajištění. U některých matek ale ani nemusí jít o záměr, jen se jednoduše životní okolnosti prosadí jinak – nepotkají včas životního partnera, mají problém s početím apod.

Jedním z velmi důležitých důvodů pro odklad rodičovství je právě **vyšší vzdělanost a zaměstnanost žen**. Sociodemografickými hledisky, působícími na odklad rodičovství, se krátce zabývala Sobotková v knize Psychologie rodiny. Prvním hlediskem je tedy zvyšující se vzdělanost a zaměstnanost žen. Ženy, které dosáhnou vyššího vzdělání, zpravidla mají dítě později než ostatní. Bydlí ve městě a chtějí si nejprve vybudovat profesní pozici, kariéru, než vstoupí do role rodiče (Sobotková, 2001, s. 113).

Sobotková (2001, s. 113) popisuje zajímavý fakt, že ženy málokdy za důvod odložení mateřství považují právě profesní důvody. V britském vzorku matek nad 40 let pouze 5 % z nich uvádí jako důvody odkladu mateřství kariéru.

Rodičovství je nevýznamnější přechod v našem životě, je to rozhodnutí, které má každý z nás v rukou sám, a proto je velmi těžké a složité. Zvyšující se věk rodičů je spojován s přechodem z rodiny se dvěma dětmi k rodině s pouze jedním dítětem, což je typické zejména pro vysokoškolsky vzdělané ženy. Jedno dítě je pro takové ženy kompromis, který jim umožnil zachování kariéry, aniž by při tom musely obětovat status matky. Ženy bez vysokoškolského vzdělání pak zůstávají u modelu dvoudětné rodiny a tyto děti mívají v dřívějším věku (Možný, 2002, s. 148).

Dalším faktorem ovlivňujícím odklad rodičovství do vyššího věku je **rozmanitost forem rodinného života**. V současnosti se objevuje mnohem více rozvedených rodin a tím i znovu uzavíraných manželství než dříve. V Anglii tvoří přes jednu třetinu všech manželství právě manželství opakovaná, a to alespoň jednoho z partnerů. Studie pozdních matek přinesla zajímavý výsledek, že ženy,

kteře jsou staršími matkami, mají většinou mladšího partnera. Obecně jsou muži o 2,5 roku v páru starší než ženy (Sobotková, 2001, s. 113).

Celkově roste počet nesezdaných soužití a také počet svobodných matek. Dlouhou dobu převládala myšlenka, že mladá žena jako svobodná matka, udělala tzv. chybu. Tato představa však není úplně správná, protože se objevuje stále více žen, které by chtěly mít dítě dříve, avšak nenašly vhodného partnera (Sobotková, 2001, s. 113-114).

Podle Šihlové a Stejskalové (2006, s. 13-14) je vysoká rozvodovost důvod odsouvání rodičovství do vyššího věku. Statistiky uvádí, že ženy po rozvodu si do dvou let najdou nového partnera, s ním pak chtějí založit rodinu. Společně mají buď dítě první nebo sourozence dítěti/dětem z předchozího vztahu. Mají tak možnost srovnání podmínek, které se jim naskytují nyní oproti minulosti.

Kontrola porodnosti je dnes také faktor, který má vliv na odsun rodičovství. V dnešní době existuje mnoho druhů antikoncepce, avšak ty užívají především ženy do 35 let věku. Asi jedna třetina matek pozdního věku otěhotní neplánovaně. Ženy tento fakt vysvětlují tím, že si myslí, že otěhotnění je v jejich věku méně pravděpodobné. U žen nad 40 let je polovina otěhotnění neplánovaná (Sobotková, 2001, s. 114).

Dalším velmi důležitým faktorem, který vidí Sobotková (2001, s. 116) je **emocionální připravenost** ženy mít dítě. Starší matky podle autorky svůj pocit připravenosti mít dítě pojmenovávají jako stabilitu a emocionální připravenost, kterou však získaly časem. Tyto ženy nejprve dosáhly svých životních cílů a pak byly připravené mít dítě.

Emocionální připravenost na dítě, je v mnoha ohledech velice důležitá. Často se stává, že mladí rodiče se jimi stanou „omylem“ a proto je pro ně potom těžké se s takovým úkolem vypořádat. Nejsou na dítě připraveni ani emocionálně, ani finančně, a to má zejména špatný vliv na vývoj a výchovu dítěte.

Jedním z dalších faktorů, které působí na odkládání rodičovství, jsou i **faktory ekonomické a finanční zajištění** ženy. Šihlová a Stejskalová (2006, s. 9-10) popisují, že dnes lidé zaujímají k zakládání rodiny velmi zodpovědný postoj a nespolehají na sociální podporu státu. Dítě nepovažují jako prostředek k získání výhodných půjček a bydlení. Sociální a ekonomické zajištění hraje v dnešní době u mladých lidí pro založení rodiny velkou roli. Ekonomická odpovědnost

je jen v jejich rukou. Vybudovat si stálou pracovní pozici není snadné a rodičovství je pak odkládáno do vyššího věku. V dnešní době jsou právě finanční, sociální a ekonomické faktory jedny z nejvlivnějších, kvůli kterým je rodičovství odsouváno. Vybudovat si před založením rodiny kariéru je pro mladé lidi stěžejní.

Jedním z důvodů odkladu rodičovství může být i **problém s otěhotněním**. Když se partneři konečně rozhodnout mít dítě, nevidí v tom žádný problém a jsou pak velmi nepříjemně překvapeni, že se jim to nedaří. Šance otěhotnět se s rostoucím věkem snižují (ve věku 42 let žena podle výzkumů otěhotní až přibližně po dvou letech). Páry se tak mohou dostat do situace, že se jim dítě počít nedaří třeba několik let (Biermannová, Raben, 2006, s. 44).

Samozřejmě existují i příčiny, které jsou geneticky dané, a to problém plodnosti u muže nebo u ženy, které musejí být nadále řešeny s pomocí odborníků. V dnešní době, kdy je velmi populární hormonální antikoncepce, může mít i ona vliv na početí dítěte. Když žena od 15 let užívá tuto antikoncepci a ve 30 letech se rozhodne otěhotnět, je velmi pravděpodobné, že může mít problémy. Antikoncepce by se měla v průběhu let na nějakou dobu vysazovat, aby k těmto potížím nedocházelo.

Sobotková (2001, s. 114) uvádí, že páry, které mají problém s plodností, se potýkají s mnoha nepříjemnými pocity, jako jsou zlost, vina, smutek, zklamání apod. Počet párů s tímto problémem narůstá a s tím narůstají i počty center asistované reprodukce.

Obava mít dítě, i to je příčina, která může mít za následek odklad rodičovství. Dnešní uspěchaná doba a obraz médií v nás může vyvolat otázku: „Mám přivést do takového světa dítě?“ Spousta žen přiznává, že když vidí, jak hrozné věci se v dnešní době dějí, tak se vlastně mít dítě bojí. Takové obavy mohou plynout z pochybností, že nebudou stačit dítě ochraňovat a nebudou mu neustále k dispozici (Biermannová, Raben, 2006, s. 41).

3.3 Výhody a nevýhody pozdního rodičovství

Třetí podkapitola popisuje a vyjmenovává, jaké může mít pozdní rodičovství výhody a také nevýhody. Podkapitola se také zabývá tím, jak se liší styl rodičovství u mladších rodičů oproti starším, čímž se zabývá i výzkumná část diplomové práce.

Výhody pozdního rodičovství mohou být následující: Sobotková (2001, s. 116) uvádí, že muži začínají docenovat význam intimity, důvěry a péče až teprve po dosažení věku 35 let. Ženy mají v pozdějším věku více sebejistoty, sebedůvěry, cítí se víc autonomně a mají větší kontrolu samy nad sebou. Toto jsou fakta, která ukazují, v čem jsou starší rodiče ve výhodě oproti mladším. Emoční zralost rodičů je velmi pozitivním faktorem, a to především v přístupu k dítěti.

Rydvalová a Junová (2011, s. 37) jako výhodu pozdního rodičovství uvádí, že matky starší 35 let mají zajištěné bydlení, dosáhly svých kariérních cílů, jejich celková finanční situace je na dobré úrovni a stabilní. Takové ženy si pak mateřství vychutnávají více a déle.

Ženy, které jsou rozvedené a mají možnost srovnání s předchozím vztahem v oblasti možností, to vnímají jako jednoznačnou pozitivní změnu. Mateřství si užívají mnohem více, a to i když jim je podstatně více let (Šilhová, Stejskalová, 2006, s. 13-14).

Největšími výhodami pozdního rodičovství jsou, že rodiče:

- 1) Jsou starší a moudřejší – Lidé po 35 letech věku jsou moudřejší a přesně ví, jaké mají v životě priority, na čem jim záleží a znají svůj hodnotový žebříček. Starší lidé už nevidí svět pouze černobíle, měli možnost nasbírat více zkušeností a ujasnit si, na čem jim v životě skutečně záleží.
- 2) Mají kariéru – Matky v pokročilejším věku už si pravděpodobně stihly vybudovat kariéru, dosáhly pracovního uplatnění a jsou tím pádem i dobře finančně zabezpečené. Ženy se pak nemusí bát a nemají pocit, že pokud nastoupí na mateřskou dovolenou, tak jim ujede kariérní vlak a že se jim už nepodaří do něho nastoupit.
- 3) Mají rodiče v důchodu – Další výhodou může být, že rodiče pozdních rodičů už nechodí do práce, jsou v důchodu, a tudíž mohou hlídat častěji svá vnoučata. Prarodiče jsou tedy časově flexibilnější a mohou vyjít vstříc, když je potřeba hlídání.
- 4) Mají nadhled – Lidé v pozdějším věku už dokáží ledasco ignorovat a zbytečně se nestresují maličkostmi. Nad spoustou věcí se dokáží povznést, a i rodičovství prožívají víc v pohodě.
- 5) Mají finanční rezervy – Pozdní rodiče jsou dobře finančně zajištěni. Není to pravidlem, ale pravděpodobnost, že po 35 mají lidé více peněz

než ve dvaceti, je hodně vysoká. Pocit, že mohou dítěti dopřát cokoli je velmi příjemný.

- 6) Mohou pociťovat omládnutí – Žádné krémy proti stárnutím a vráskám nepomohou tolik, jako mít malé miminko. Samotný pocit mateřství omlazuje.
- 7) Mají přátele, kteří už jsou rodiči a mají mnoho zkušeností – Přátelé a vrstevníci v okolí už mají děti. Zažili výběr oblečení, pomůcek, doplňků, vychovali už třeba několik dětí a mohou tak se vším snadno poradit (7 důvodů proč se stát matkou po 35, 2015, online).

Dále jsou vymezeny také **nevýhody** pozdního rodičovství. Jako první musí být jistě zmíněna zdravotní rizika, která sebou pozdní rodičovství přináší, a ty jsou podrobněji popsány v samostatné podkapitole. Rizik, které mohou nastat, během těhotenství i po něm, u matky nebo u dítěte je opravdu velká spousta.

Další nevýhodou, a to v oblasti výchovy, může být uveden problém zapadnutí dětí do kolektivu, neboť ony samy bývají velmi často mezi dospělými. Dále také to, že rodiče se o své děti bojí a dbají na velmi důslednou výchovu (aby se děti nechovaly sobecky apod.), což může opět dítěti přinést jisté nevýhody mezi jeho kamarády a vrstevníky (Stát se mámou po pětatřicítce, 2009, online).

Věk matky může být na trhu práce výhodou (jak je uvedeno výše), ale také může být handicapem. Žena po 40 může mít problémy s návratem do pracovního procesu. Pro trh práce je samozřejmě mladší žena mnohem více atraktivní (Gurrentz, 2003, s. 124).

Mazáčová (2018, s. 51) uvádí jako nejhorší negativum v pozdním rodičovství zvýšenou pravděpodobnost smrti, a to u mužů i u žen. I přes snahy a zdravý životní styl je tato pravděpodobnost větší. Nevýhodou pozdního rodičovství je také fakt, že s přibývajícím věkem může slábnout vitalita a rodiče pak nemají tolik energie na své děti.

Nevýhodou je i pozdní věk sám o sobě. Když se lidé rozhodnou mít dítě až později, musí počítat s tím, že až bude jejich dítě/děti např. maturovat, oni sami už se budou pomalu dostávat do věku důchodového. Až se jim narodí vnoučata, je možné, že se o ně nezvládnou sami postarat a nebudou si je moct užít, jako prarodiče mladší. Jaké nevýhody vidí v pozdním rodičovství samotné matky, které jsou pozdními rodiči, je součástí výzkumné části této diplomové práce.

Důležité je také zmínit, jaké mohou být **rozdíly v rodičovství u starších rodičů oproti mladším**. Sobotková (2001, s. 118-119) uvádí britskou studii, která popisuje, v čem se liší styl výchovy u mladších rodičů a starších a v čem se liší jejich děti.

Starší rodiče se liší v tom, jak reagují na své děti. Matky vyššího věku jsou podle studie citlivější na projevy dítěte a rychleji na ně reagují. Častěji také zapojují dítě do skupinových aktivit, jako jsou kroužky apod. Starší otcové se liší v hraní si s dětmi (ve hře není tolik pohybových aktivit). Někteří se přiklánějí k názoru, že je to kvůli menší tělesné síle, někteří ale tvrdí, že je to pouze jiným postojem k dítěti. Podle dalších studií se také ukázalo, že starší rodiče si se svými dětmi mnohem více povídají (Sobotková, 2001, s. 118-119).

Děti starších rodičů jsou na tom, dle výzkumů, lépe po rozumové stránce. Důvod ale není zatím zcela jasný. Existují různé hypotézy, že starší rodiče v dítěti více probouzejí samostatnost a verbalizaci (Sobotková, 2001, s. 119).

Starší matky vidí své dítě jako temperamentnější, silné osobnosti, které jsou méně poddajné (Sobotková, 2001, s. 119).

Studie ukazuje, že velká část starších matek spí v nízkém věku dětí s nimi v jedné místnosti nebo dokonce v jedné posteli. Mladší matky toto nedělají tak často, a to nejspíše protože nemají takovou potřebu, jako matky staršího věku, si „užívat“ mateřství tak naplno (Sobotková, 2001, s. 119).

Podle studie starší matky nejsou v nevýhodě po stránce fyzické a psychické únavy. Mnohem častěji mají s tímto problémem ženy prvorodičky. Pravděpodobnější výskyt poporodních depresí je spíše u žen, které mají první dítě než u žen, které mají více dětí (Sobotková, 2001, s. 119).

Starší matky často cítí nedostatek podpory a praktické pomoci od svého manžela či partnera i ze strany svých rodičů. Je také důležité zmínit, že zkušenější matky, a to bez ohledu na jejich věk, často používají humor, když potřebují zvládnout nějakou potíž (Sobotková, 2001, s. 119).

3.4 Zdravotní rizika

Zdravotní rizika, která jsou spojována s pozdním mateřstvím, mohou být rozdělena do několika částí nebo oblastí. Vlachová (2017, s. 26-45) tyto oblasti rozděluje a popisuje následovně: komplikace na počátku těhotenství, komplikace

během těhotenství, porodní komplikace a zdravotní rizika novorozence, který se narodí starší matce.

V první části podkapitoly jsou tyto komplikace rozděleny a dále pak některé z nich podrobněji přiblíženy.

První komplikace a zdravotní rizika tedy mohou nastat na samotném počátku těhotenství. Těmito riziky mohou být: neplodnost, která ze 40 % může být způsobena mužem, ze 40 % ženou a z 20 % může být způsobena kombinací obou faktorů. Dále se v počátku těhotenství může objevit problematika potratu a mimoděložního těhotenství (Vlachová, 2017, s. 26-30).

Komplikacemi, které mohou nastat během těhotenství jsou např. diabetes mellitus nebo také úplavice cukrová, což je metabolická porucha. Dále může docházet k problémům se zvýšeným tlakem neboli hypertenznímu onemocnění (Vlachová, 2017, s. 30-35).

Pod komplikace porodu můžeme zařadit porod předčasný a císařský řez. Zdravotními riziky novorozenců jsou: nízká porodní váha a vrozené vývojové vady (Vlachová, 2017, s. 36-45).

I další autoři rozdělují rizika, která se objevují s vyšší věkem matky. Například Biermann a Raben (2006, s. 18) popisují, podobně jako Vlachová, patero možných nebezpečí pozdního rodičovství: plodnost, potrat, postižení nebo poškození plodu, rizika těhotenství, rizika porodu.

Podle medicínských statistik jsou zvýšena medicínská rizika spojená s pozdním mateřstvím. Pro dítě starší matky je zvýšené riziko chromozomálních abnormalit, a to zejména Downův syndrom. Nejvýrazněji se tato abnormalita objevuje od 38 let věku ženy (Sobotková, 2001, s. 117).

K detekci takových rizik jsou používány nejrůznější testy (odběr vzorku choriových klků, testy krve apod.). Z psychologického hlediska představují takové testy velkou psychickou zátěž. Pokud pak test včas odhalí abnormalitu, je matka (i otec) vystavena velmi těžké životní otázce, zda si dítě nechat nebo ne. V takovém případě by měli být rodiče informováni o všech jejich možnostech, podpůrných skupinách pro rodiny s postiženými dětmi a podobně (Sobotková, 2001, s. 117-118).

Plodnost je dalším rizikem. Zásadním problémem ženy může být vůbec otěhotnět. Každá čtvrtá žena mezi 35 a 39 lety má s otěhotněním problémy. Dalším typem nebezpečí je potrat, odborně abortus. Potrat nastane, pokud těhotenství skončí

dříve, nežli je dítě schopno života. Potraty se dějí nejvíce v rané fázi těhotenství, to je ve druhém nebo třetím měsíci. Nebezpečí, že těhotenství skončí potratem je u ženy po 35 letech trojnásobně vyšší oproti ženě mladší (Biermann, Raben, 2006, s. 19-20).

Plodnost ženy se s jejím zvyšujícím věkem snižuje. Žádné obecně dané meze věku vypočítány nejsou, avšak lékaři v těhotenských průkazech u žen nad 35 let věku zaškrťávají políčko riziko (Biermann, Raben, 2006, s. 18).

Další nebezpečí, které Biermann a Raben (2006, s. 20) zmiňují, je postižení, deformace nebo poškození plodu. Na většinu poškození plodu, která mohou vznikat během těhotenství, nemá žádný vliv věk ženy. Existuje však jedna výjimka a tou je deformace a postižení, které závisí na poruše chromozomů (př. trisomie 21 neboli Downův syndrom). Riziko takové deformace plodu je u starších žen mnohem větší. Ve 40 letech je přibližně desetinásobné oproti 30.

S vývojem technologií se vyvíjí i schopnost toto poškození odhalit včas a těhotenství může být uměle přerušeno. Jak je již výše zmíněno, dalším problémem jsou celková rizika těhotenství, těmi může být u žen nad 40 let častější výskyt těhotenské cukrovky nebo nízká váha dítěte při porodu (Biermann, Raben, 2006, s. 20).

Posledním zmiňovaným nebezpečím jsou rizika porodu. Zde se objevují velké rozdíly v metodě porodu. Každá druhá žena (Německo), která měla dítě ve 40 letech nebo později, rodila pomocí císařského řezu. Důvody jsou různé: aby nebylo dítě nějak poškozeno, matka se pro to rozhodla, strach z pozdního věku rodičky apod. Mezi 34 a 39 lety věku ženy na svět nepřivede dítě přirozenou cestou přibližně každá třetí žena (cože je 35 %), u mladších je to pouze každá pátá (21 %) (Biermann, Raben, 2006, s. 21).

Lékaři varovně upozorňují matky, že jejich rozhodnutí může mít velký vliv na jejich potomstvo. Některé studie popisují, že vyšší věk otce dítěte může snížit neurokognitivní schopnosti dítěte (těmi jsou paměť, pozornost, jemná motorika, čtení apod.). Dále je zmíněno riziko, že vyšší věk otců dítěte může mít vliv na nárůst poruch autistického spektra u dítěte (Ovlivňuje věk rodičů chování a vývoj dítěte?, 2018, online).

4 Výchova a její styly

Čtvrtá kapitola diplomové práce se zabývá výchovou a jejími styly, které rodiče zaujímají ke svým dětem. V kapitole je také vyjmenováno několik zásad, jak dobře vychovávat dítě. Výběr výchovného stylu závisí především na osobnosti rodiče, jeho vlastnostech, hodnotách, znalostech a zejména zkušenostech. V poslední řadě jsou v kapitole stručně vymezeny trendy v současné výchově.

Janiš a Loudová (2012, s. 17-20) popisují základní znaky výchovy. První uvádí záměrnost výchovy, což je jeden z nejzásadnějších znaků. Dalšími uváděnými znaky jsou rozvojetvornost, dlouhodobost, bipolárnost (výchova má dva póly, vychovávaného a vychovatele), dynamičnost, (všechny procesy ve výchově se mění a s tím i vychovávaný a vychovatel), cykličnost a univerzálnost.

Rheinwaldová (1993, s. 15) popisuje domněnky některých rodičů, kteří tvrdí, že děti se mají nechávat vyrůst bez jakýchkoli vnějších zásahů. Tito rodiče říkají, že děti stačí jen krmit, zajistit jim domov nebo přístřeší a šatit je. Někteří rodiče bohužel ani nemají možnost dítěti zajistit více než jen tyto základní potřeby k přežití, a to z důvodu nedostatku vzdělání nebo finančních prostředků.

Jak se lidově říká, děti bez vnějšího zásahu a výchovy vyrůstají jako dříví v lese. Stromy však ne vždy rostou krásně rovně. Některé stromy jsou celé pokroucené, protože je utlačují ostatní a nemají dostatek světla. Z toho důvodu existují lesní inženýři, kteří plánují sadbu stromků v lesních školkách a pečují o jejich růst po celou dobu. Je potřeba mít tedy jisté znalosti k tomu, aby vznikl přehledný les. Tak je tomu i s dětmi, kteří potřebují po celou dobu jejich vývinu a růstu péči, aby se jejich vývoj odvíjel správným směrem (Rheinwaldová, 1993, s. 15).

Říčan (2013, s. 25) výchovu srovnává s řádem. Popisuje, že vychovatelé (ať jsou to rodiče nebo škola) odjakživa používali dva nástroje k usměrňování chování dětí a k jejich výchově, těmi jsou odměna a trest. Tato metoda může být také nazývána metodou „cukru a biče“.

Dítě by mělo být odměňováno pochvalou mnohem více než kritizováno. Pochvala musí být také konkrétní a dítě musí vědět, za co je chváleno. Tak je tomu i u trestu, který musí být srozumitelný, přiměřený, správně načasovaný a přesně

vymezený. Trest by měl být až poslední, nouzový prostředek výchovy (Říčan, 2013, s. 29-35).

Říčan (2013, s. 49) také tvrdí, že výchova je komunikace. I ve výchově totiž platí pravidlo, že nejde pouze o to, co dětem říkáme, ale také, jakým způsobem mu to sdělujeme. Děti se učí komunikovat dle příkladu svých rodičů, podle toho, jak komunikují oni.

Největší zodpovědnost k výchově dětí patří rodičům. Na různých experimentech, které se týkaly výchovy dětí bylo zjištěno, že děti potřebují rodičovskou péči (Rheinwaldová, 1993, s. 15).

Rodinná výchova je nenahraditelná. Její jedinečnost tkví zejména v tom, že rozvíjí emoční složky dítěte. Když dítěti chybí láskyplná rodina a výchova, může to mít na něho velmi neblahý a celoživotní vliv. Emoční deficit se u dětí projevuje nejčastěji projevy agrese, autoagrese, vandalismu a hledání náhrady citové vazby jinde, např. alkohol a podobně (Vacek, 2017, s. 78).

Janiš a Loudová (2012, s. 88) rodinnou výchovu pojmají jako ekologii duše, kde je velmi důležitá emocionální složka. Podle autorů se jedná o výchovné působení, které je realizováno v prostoru a v rovině určité rodiny. Rodinná výchova je jedinečným a také autonomním prostředím, kde se zúčastnění lidé stávají objektem nebo subjektem výchovy, kde je uplatňována zpětná vazba a kde jsou voleny optimální nástroje a metody výchovy, aby byl splněn její cíl.

4.1 Typy výchovy

Styl výchovy je způsob, jakým rodiče vychovávají své dítě. Jsou to klíčové momenty, kdy probíhá vzájemná komunikace a interakce mezi rodiči a jejich dětmi. E. S. Schaefer tvrdí, že existují čtyři typy výchovy, které se rozlišují dle míry kontroly dítěte a dle projevované lásky k němu. Míra kontroly určuje, zda je dítě přísně řízeno dle jasných pravidel nebo je mu ponechán větší prostor pro vyjádření a rozhodnutí. Míra lásky pak stanovuje, zda je dítě přijímáno či odmítáno. Podle těchto měr jsou tedy rozlišeny čtyři druhy rodinné výchovy: zanedbávající, demokratická, autoritářská, ochranářská (Peterková, 2014, online).

Zanedbávající výchova se projevuje lhostejností rodiče k dítěti, nezájem o něho a zanedbávání jeho základních potřeb. Další je výchova demokratická, která

je považována za ideální. Výchovnými postupy jsou u ní svoboda, mírné a zdůvodněné tresty a podpora vědomí sounáležitosti s rodinou a na rozhodování. Cílem této výchovy je zdravý, sebejistý jedinec. Autoritářská pak vyžaduje naprosté poslušání příkazů, diktátorství a tvrdé tresty. U dítěte se mohou z důvodu autoritářské výchovy objevovat známky neuroticismu a autoagrese. Posledním typem výchovy je ochránářská, která dítě vede k přílišné závislosti na rodičích. Dítě je neustále rodičem až příliš ochraňováno a přivlastňováno (Peterková, 2014, online).

Vacek (2017, s. 76) také vyjmenovává několik stylů rodičovské výchovy, které považuje za problematické, a těmi jsou: autoritativní (velmi přísná), liberální (volná, bez jakýchkoli pravidel), perfekcionistická (velmi ambiciózní), rozmazlující (materiální přepych), zanedbávající a protekcionistická (příliš ochraňující).

Nově se v literatuře objevuje tzv. výchova bezradná. Ve společnosti přibývá rodičů, kteří si nevědí rady s chováním a výchovou svých dětí. Často se potká s takovou výchovou rodina, kde chybí otec, který by měl dětem představovat mužský vzor (Vacek, 2017, s. 76).

Horák a Kolář (2004, s.19) také rozdělují modely výchovy na autoritativní, liberální, demokratický a totální odmítnutí výchovy, což je bráno jako proces, který velmi vadí ve vývoji osobnosti a může ji vážně poškodit. Autoři jsou také toho názoru, že výchova demokratická je nelepší pro utvoření samostatného a sebejistého jedince, schopného života ve společnosti.

Výchovné přístupy jsou v rodině velmi důležité a často také rozporné téma. Pro malé děti (do věku 3-4 let) je stěžejní, aby byla výchova jednotná. Jasně daná pravidla dětem vytváří bezpečnější prostředí, a to zejména v oblasti psychiky. Děti se pak mohou ve všem lépe orientovat. Starší děti se v rozdílných přístupech k výchově dokáží vyznat lépe (Rydvalová, Junová, 2011, s. 134).

V rodině nemusí mít partneři zcela stejné výchovné styly, avšak je důležité, aby děti měly jasná pravidla, na koho a v jakých situacích se mohou obrátit. Pro naučení dětí respektu je důležité, aby viděly, že i oba rodiče se dokáží navzájem respektovat (Rydvalová, Junová, 2011, s. 134).

Zásady dobré výchovy, aneb jak být dobrým rodičem: Úkolem rodičů je pomáhat dítěti, aby si vypěstovalo svou identitu a při tom respektovat jeho individualitu a jedinečnost. Rodič by měl učit dítě kontrole všech negativních

vlastností. Každý člověk je totiž má. Zároveň by měl rodič vést k probuzení všech kladných vlastností u dítěte (Rheinwaldová, 1993, s. 160).

Pro dítě je nejdůležitější, aby ho jeho rodiče bezvýhradně milovali. V životě jsou nedůležitější emoce lásky. Dítě musí cítit lásku neustále, a to bez podmínek. Nesmí mít pocit, že si lásku svých rodičů musí zasloužit (Pět pilířů správné výchovy dětí, 2011, online).

Dalším údělem rodičů je, aby dítěti pomáhali naučit se mít rád sám sebe. Je to základní schopnost každého jedince, jedině pak může milovat i druhé lidi. Rodič by měl pomoci pochopit dítěti, že jeho důležitost a cena je dána už jen tím, že existuje. Toto by měl mít na mysli každý člověk, aby se nestal závislým na druhých a obětí manipulátorů (Rheinwaldová, 1993, s. 160). Je velmi žádoucí, aby rodič přijal dítě takové, jaké je. I když třeba dítě nenaplňuje sny svého rodiče, je nezbytné, aby dítě cítilo, že je v rodině přijato (Pět pilířů správné výchovy dětí, 2011, online).

Rodič by dále měl pěstovat v dítěti sebeúctu. Vysoké sebevědomí se nevyznačuje pouze nafoukaností a arogancí, ale především sebejistotou. Pocit dítěte, že je hodnotné a milováníhodné, je základním kamenem pro celý jeho život. Rodič by měl také vzbuzovat v dítěti pocit, že je schopné ovládat se, své pocity a myšlenky (Rheinwaldová, 1993, s. 160).

Poslední pro rodiče důležitou zásadou je pomáhat dítěti vytvářet si o sobě kladnou představu. Ta je vytvářena pomocí chování (verbálního i neverbálního) druhých. Proto je velmi důležité, jak se k dítěti chováme a jak s ním mluvíme (Rheinwaldová, 1993, s. 160).

4.2 Trendy v současné výchově

Podkapitola se pokusí vypsát základní trendy a tendence dnešní výchovy, avšak co platí a funguje v jedné rodině, nemusí nutně fungovat v druhé. Žádný trend tedy není jasně daným pravidlem a dodržován v každé rodině.

Spolu s proměnou rodiny, jak je popsáno v druhé kapitole, se mění i výchova, respektive změny rodiny se do výchovy promítají. Výchova je také ovlivněna liberalizací, a to především v rovině vertikální, čímž je míněno uvolnění vztahů mezi dětmi a jejich rodiči (Vacek, 2017, s. 75-76).

Vacek (2017, s. 75) píše, že liberalizace rodinných vztahů má pozitivní vliv na mezigenerační otevřenost. Rodiče se s dětmi baví téměř o všem, nikdy dřív nebyla komunikace mezi rodiči a dětmi tak kamarádská a otevřená jako dnes. Tomu všemu samozřejmě přispívá i svět médií, kde je možné dozvědět se takřka veškeré informace. Na stranu druhou autor popisuje, že ona liberalizace má za důsledek, že se snižují nároky na děti, nemají žádné povinnosti. U dětí se pak ztrácí respekt vůči autoritám a mnohdy mohou mít problém s dodržováním pravidel apod.

Mádrová (1998, s. 60) uvádí, že dnešním cílem výchovy v rodině už není dítě, které poslouchá na slovo, je poslušné a slepě a bezmyšlenkovitě plní všechny příkazy rodičů, ale dítě, které vyrůstá a vyvíjí se v člověka, který myslí a hledá své životní hodnoty. V dřívějších časech byl kladen důraz na to, aby dítě ctilo své rodiče jako autoritu a tělesné tresty byly součástí každodenní výchovy.

Dříve se nad výchovou samotnou tolik nepřemýšlelo, lidé jednali přirozeně a spontánně. Dnes je tomu jinak, rodina a výchova prošla vývojem. Výchova už není pouze o zákazech, příkazech a trestech, ale je prosazován spíše partnerský přístup a respektování dítěte jako individuální osobnosti. Dnešní výchova je laskavá, přísná a jsou vymezeny jasné hranice a mantinely, kde se může dítě rozvíjet (Mádrová, 1998, s. 60).

Spojení laskavosti a důslednosti vytváří ideál výchovného působení. Laskavost vždy přináší přátelskou atmosféru a zlepšení vztahů ať už v rodině nebo v jiném prostředí (Mertin, 2004, s. 55).

Rodiče, kteří prosazují moderní výchovné přístupy, berou dítě jako rovnocennou součást rodinného života. Pečlivě se na výchovu svých dětí připravují. Nové výchovné postupy znamenají také změnu výchovných prostředků. Mertin (2004, s. 43) popisuje, že pro úspěšnou výchovu je potřeba dostatek času, energie a také časté opakování. Do prostředků výchovy tedy můžeme zařadit trpělivost, pravidelnost, důslednost apod. Základem je však láskyplný vztah s rodiči.

Moderními prostředky výchovy mohou být: vytváření pocitu sounáležitosti, podpora dítěte, společně strávený čas, komunikace s dítětem, respekt a především naslouchání (Train, 2001, s. 128).

Výchovným trendem je dnes vnímáno upouštění od autoritativní výchovy. Avšak může nastat problém, že rodiče uvolní otěže až příliš, což na výchovu dítěte

blahý vliv nemá. Dítě nemá jasně vymezené hranice a rodiče se mohou dostat zpět k autoritativnímu stylu (Kopřiva, Kopřivová, 2008, s. 32).

Demokratický přístup je, jak je již v práci popsáno, všemi považován za ideální a je tedy založen zejména na vytváření dohod a pravidel mezi rodiči a dítětem. Právě zapojení dítěte do procesu vede k větší zodpovědnosti. Pro rozvoj dítěte je důležité s ním komunikovat jako s dospělým a dát mu najevo, že si ho vážíme (Kopřiva, Kopřivová, 2008, s. 32).

5 Výzkumné šetření

Výzkumná část práce se zaměřuje na rodiče, kteří mají první dítě v pozdním věku, to je po 35 letech věku, a také na rodiče, kteří mají druhé nebo další dítě v pozdním věku (s velkým odstupem od prvního – mohou porovnat situaci) a na jejich pohled na situaci, ve které se ocitají. Výzkumné šetření vychází z teoretických poznatků z odborné literatury, které jsou uvedeny v přechozích kapitolách práce.

5.1 Výzkumný cíl a výzkumné otázky

Výzkumným cílem práce je zjistit, jak se pozdní věk rodičů promítá a projevuje v jejich přístupu k výchově. Dále je také zjišťováno, jaké jsou důvody a motivy k odkladu rodičovství, zda se pozdní rodiče potýkají s překážkami ve výchově svého dítěte nebo dětí a jaké vidí výhody a nevýhody faktu, že se stali pozdními rodiči a další.

Z důvodu naplnění cíle práce a také předmětu zkoumání, byla zvolena kvalitativní forma výzkumu. Empirická část je tedy vedena kvalitativně, a to pomocí rozhovorů s vybranými pozdními matkami. Cílem kvalitativního výzkumu je právě porozumění daným skutečnostem a souvislostem v jejich hloubce.

V kvalitativním výzkumu je především velmi důležité, že určitý problém vykládá samotný aktér a jeho výklad nebo také interpretace je následně analyzována. Z výroků a interpretací aktérů je pak zjištěna určitá skutečnost (Trousil, Jašíková, 2015, s. 120). V diplomové práci tedy interpretují pozdní matky svůj pohled na jejich situaci a přístup k výchově. Pouze ženy byly osloveny z důvodu intimity tohoto tématu a předpokladu, že budou sdílnější než muži. Zároveň také proto, že ženy mateřství a výchovu více prožívají.

Metodou sběru dat byl, pro empirickou část práce, jak je již zmíněno výše, zvolen polostrukturovaný rozhovor (rozhovor s návodem). Data zjištěná z rozhovoru byla následně analyzována pomocí otevřeného kódování. Švaříček a Šed'ová (2007, s. 90) vymezují kódování jako základní techniku analýzy, která je jádrem zakotvené teorie.

Pro zakotvení výzkumné části práce byla stanovena hlavní výzkumná otázka (HVO) a dále 4 dílčí výzkumné otázky (DVO1, 2, 3, 4):

Hlavní výzkumná otázka: Jak se věk pozdních rodičů promítá do jejich přístupu k výchově?

Hlavní výzkumná otázka je zároveň cílem diplomové práce. Jde tedy o zmapování problematiky pozdního rodičovství a jak onen pozdní věk rodičů může souviset s jejich přístupem k výchově dětí a jak jejich věk může výchovu ovlivňovat. HVO je dále sycena pomocí čtyřech zvolených DVO.

Dílčí výzkumné otázky:

Dílčí výzkumná otázka č. 1 - Jak probíhá výchova v rodinách pozdních rodičů a jak k ní rodiče přistupují?

DVO1 má za cíl zjistit, jak pozdní rodiče vychovávají své děti a jaký mají celkově přístup k výchově. Bylo zkoumáno, jestli pozdní rodiče přistupují k výchově spíše direktivně nebo přátelsky, zda jejich výchova probíhá volněji nebo přísněji. Již v teoretické části práce jsou vymezeny styly výchovy, mezi nimiž je i styl demokratický a autoritativní.

Dílčí výzkumná otázka č. 2 - Vznikají u rodin se staršími rodiči nějaké problémy v oblasti výchovy a jaké?

DVO2 mapovala problémy, které se mohou vyskytnout v oblasti výchovy. Bylo zkoumáno, co pozdním rodičům pomáhá při výchově a co jim naopak tento úkol ztěžuje. Každá mince má dvě strany, a tak je tomu i u pozdního rodičovství a s tím i související výchovou v těchto rodinách. Cílem DVO2 bylo tedy objevit, zda se vyskytují obtíže v oblasti výchovy, které souvisí s vyšším věkem rodičů.

Dílčí výzkumná otázka č. 3 - V čem vidí starší rodiče výhody a nevýhody ve svém rozhodnutí mít dítě později vzhledem k aspektům výchovy? (i vzhledem k dalším aspektům)

DVO3 je zakotvena ve třetí kapitole diplomové práce, která z odborné literatury mapuje obecně výhody a nevýhody pozdního rodičovství. Cílem bylo odhalit, jaké výhody a nevýhody vnímají respondentky vyplývající z pozdního rodičovství, a to vzhledem k výchovným, ale i jiným aspektům.

Dílčí výzkumná otázka č. 4 - Jak starší rodiče vnímají svou situaci ve srovnání s ostatními rodiči?

DVO4 je zaměřena na samotné emoce a pocity pozdních matek ze situace, ve které se ocitly. Jak se jako pozdní rodiče cítí, zda mají méně energie, čas na děti, anebo naopak. Bylo zjišťováno, jak ony samy celkově vnímají své postavení ve srovnání s rodiči mladšími.

Bylo zvoleno několik témat, které byly zařazeny do polostrukturovaného rozhovoru, viz příloha č. 1 – Struktura rozhovoru. Cílem bylo nastolit základnu pro zjištění důležitých dat, které sytí HVO a DVO 1, 2, 3, 4, avšak byl nechán i prostor pro další témata, která během rozhovoru vyvstala ze strany výzkumníka nebo respondentů.

5.2 Kvalitativní výzkumná metoda

Kvalitativní přístup je založen na hlubokých datech, velmi důležitou roli zde hraje specifický vztah mezi badatelem a tázaným účastníkem. Hlavním záměrem výzkumníka je reprezentovat, jak lidé chápou, ale také jak prožívají sociální realitu (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 22-24). *„Jde o do hloubky a kontextuálně zakotveně prozkoumat určitý široce definovaný jev a přinést o něm maximální množství informací. Logika kvalitativního výzkumu je induktivní, teprve po nasbírání dostatečného množství dat začíná výzkumník pátrat po pravidelnostech, které se v těchto datech vyskytují, formuluje předběžné závěry a hledá pro ně další oporu v datech“* (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 24).

Hendl (2005, s. 49-50) popisuje, že kvalitativní výzkum získal rovnocenný přístup v sociálních vědách až postupem času. Práce kvalitativního výzkumníka se mnohdy přirovnává k detektivovi a jeho činnostem. Výzkumník totiž vyhledává a následně analyzuje všemožné informace, které jsou využity k vysvětlení výzkumných otázek. Výzkumník provádí deduktivní a také induktivní závěry.

Výzkumník se v kvalitativním výzkumu seznamuje s novými osobnostmi a pracuje přímo v terénu, přirozeném prostředí pro lidi, kde se něco skutečně děje. Sběr dat a jejich následná analýza zpravidla trvají delší časové období: *„výzkumný proces má longitudinální charakter“* (Hendl, 2005, s. 50).

Švaříček a Šed'ová (2007, s. 25) popisují, že teorie, které vzniknou na základě kvalitativního výzkumu, nemohou být zobecňovány. Platí pouze pro vzorek,

na kterém byla data nabyta. Výzkumníci by na tento fakt neměli nikdy zapomenout a vyvarovat se tak zobecňujícím tvrzením.

Pro kvalitativní výzkum je také důležitá subjektivita badatele. Je vnímána jako veliký přínos pro porozumění všech skutečností. Další charakteristikou kvalitativní metody je dialogičnost. Badatel nejprve studuje život zkoumaných objektů a následně interpretuje data. Výzkum pak zahrnuje pohled badatele i účastníků (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 21-22).

Data pro diplomovou práci byla sbírána pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Byly jasně stanoveny otázky, které přinesly nepostradatelné údaje pro naplnění cíle diplomové práce, zároveň však byl vytvořen prostor pro oba účastníky rozhovoru k doptávání a ujasnění. Cílem bylo co nejvíce tázání přiblížit k nenucenému a přirozenému rozhovoru.

„Rozhovor je nejčastěji používanou metodou sběru dat v kvalitativním výzkumu. Používá se pro něho název hloubkový rozhovor (in-depth interview), jež můžeme definovat jako nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu zpravidla jedním badatelem pomocí několika otevřených otázek“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 159). Prostřednictvím rozhovoru jsou zkoumáni členové, kteří se ocitají v určitém prostředí a sociální skupině. Cílem je pochopit jejich chování a porozumět jejich pohledu na určitou věc (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 159-160).

Podle Hendla (2005, s. 174) může být forma polostrukturovaného rozhovoru také nazývána jako rozhovor pomocí návodu. Návod k rozhovoru je seznam otázek, nebo také témat, které je nutné během rozhovoru probrat. Je pouze na tazatelovi, která témata probere dřív a v jakém pořadí tedy získá informace, které osvětlují daný problém a výzkumné otázky. Volnost tazatelovi zůstává i při formulování jednotlivých otázek, tak aby vyhovovaly dané situaci. Rozhovor dle návodu umožňuje tazateli co nejvýhodněji využít čas při rozhovoru.

Data byla v poslední fázi výzkumného šetření analyzována pomocí otevřeného kódování. Obecně je kódování v zakotvené teorii analytickou operací, která nasbíraná data rozděluje do jednotek a ty pak přiřazuje ke konceptům. Koncepty jsou pak dále kategorizovány. Kategorizace je slučování na základě společného, jednotlicího kritéria. Jednotlivé kategorie pak představují základ pro budoucí teorie (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 91).

Hendl (2005, s. 246-247) uvádí, že kódováním se obecně rozumí rozbor a odkrytí dat směrem k jejich vysvětlení neboli interpretaci, konceptualizaci a následně k další integraci. Analýza dat začíná otevřeným kódováním a ke konci je spíše prováděno kódování selektivní.

Otevřené kódování dle Hendla (2005, s. 247) odhaluje v datech určitá témata. Otevřené kódování lze používat různými způsoby, výzkumník může kódovat slovo po slovu, dle odstavců, nebo dle celých textů, případů a přepisu rozhovorů. Cílem veškerého kódování je tedy tematické rozkrytí textu.

Jednotlivé kódy označují věci, jako je např. nemocnice, přátelství, sociální ztráta apod. Jedná se buď o slovesa nebo podstatná jména. Také jsou hledána přídavná jména jako vlastnosti celých kategorií. Důležité při otevřeném kódování je utvářet a navrhnout stále abstraktnější kategorie, protože právě tyto abstraktní teorie jsou následně nápomocny k vytvoření návrhu teorie. Proces charakterizace kategorií je nazýván dimenzionalizace (Hendl, 2005, s. 247).

5.3 Výzkumný vzorek a průběh rozhovoru

Rozhovorů se zúčastnilo celkem sedm respondentek. Všechny zúčastněné byly o rozhovor požádány mnou osobně. Několik respondentek jsme znala, tudíž nebylo obtížné je o rozhovor požádat a kontakt na ostatní jsem získala právě skrze mé známé pozdní rodičky. Byly vybírány ženy, které mají buď první dítě v pozdním věku, tj. po 35 letech věku, anebo ženy, které mají další dítě/děti v pozdním věku. Kritériem výběru bylo ale také to, aby, pokud nemají první dítě v pozdním věku, bylo mezi tímto dítětem a tím dříve narozeným aspoň 10 let rozdíl. Tyto ženy pak mohly porovnávat svou situaci dnes a dříve, což přispělo k různorodějším výsledkům výzkumného šetření.

Jak je již zmíněno výše, z důvodu intimity a těžkosti tohoto tématu, byly oslovovány pouze ženy. Účast na rozhovoru byla dobrovolná a respondentky byly dopředu obeznámeny, že jejich rozhovory budou anonymizované a jejich osobní údaje budou chráněny. Jména uvedená v přepisu ukázky rozhovoru byla změněna, aby nebylo možné rodinu identifikovat. Zmíněná těžkost tohoto tématu měla ale také za následek to, že několik dopředu domluvených respondentek nakonec změnilo svůj názor a rozhovor nebyly ochotny poskytnout, což zmenšilo celkový výzkumný

vzorek diplomové práce. Nebylo snadné získat takový počet respondentek, které se nakonec rozhovoru zúčastnily.

Všechny rozhovory byly vedeny mnou osobně tváří v tvář. První respondentku jsem navštívila u ní doma, s druhou rozhovor probíhal v kavárně, za třetí, čtvrtou a pátou jsem dojela do místa jejich pracoviště, šestý rozhovor proběhl také v kavárně a poslední respondentka přijala návštěvu v mém domově. Rozhovory byly provedeny v měsících prosinec roku 2019 a leden roku 2020.

Před začátkem každého rozhovoru byla navozena příjemná a přátelská atmosféra v podobě dotazování, jak se respondentka má a poděkování za její čas pro tento rozhovor. Poté bylo položeno několik základních otázek, jakou jsou: kolik je jim let, kolik mají dětí, v kolika letech otěhotněly apod. Následně proběhl rozhovor podle návodu, jinak také nazývaný jako polostrukturovaný rozhovor. Respondentky byly postupně dotazovány na předem připravené otázky a témata, ze kterých pak také vyvstávalo mnoho dalších témat a dotazů. Jednotlivá témata jsou přiblížena výše v podkapitole: Výzkumný cíl a výzkumné otázky.

Při setkáních převládala příjemná atmosféra. Během rozhovorů bylo výzkumníci projevono porozumění s jejich situací a zájem o jejich rodinnou situaci a děti. Byl také projeven velký obdiv pro jejich nasazení do výchovy dětí. Na konci rozvorou vždy proběhlo velké poděkování za věnovaný čas pro tento rozhovor.

Tabulka č. 1: Základní data vybraného výzkumného vzorku diplomové práce

Výzkumný vzorek	Věk	Partner/rodinný stav	Věk partnera	Věk při otěhotnění	Počet dětí v rodině a jejich věk
Respondentka č. 1	48	Druhé manželství	51	Poslední ve 36	4 děti: 11, 14, 24, 26
Respondentka č. 2	45	Soužití s přítelem	53	40	1 dítě: 5
Respondentka č. 3	46	Druhé manželství	52	38	2 děti: 7, 26
Respondentka č. 4	43	První manželství (rozvodové řízení)	43	39	2 děti: 5, 15

Respondentka č. 5	39	První manželství	47	34	2 děti: 5, 17
Respondentka č. 6	45	První manželství	53	35	2 děti: 10, 20
Respondentka č. 7	49	První manželství	43	37	1 dítě: 11

5.4 Analýza a interpretace výsledků

Analýza výzkumného šetření byla provedena pomocí otevřeného kódování, které je obecně popsáno výše v podkapitole, která se věnuje popisu kvalitativní výzkumné metody. Data byla konkretizována do kategorií neboli kategorizována právě s ohledem na dílčí výzkumné otázky, které sytí hlavní výzkumnou otázku. Jednotlivé kategorie, které jsou představeny pomocí parafrázování respondentek, doplňují přímé citace z rozhovorů, a to z důvodu podrobného dokreslení situace a názorů respondentek a zachování co největší autentičnosti.

Před kategorizací byly nejprve všechny rozhovory opětovně pročitány, a to z důvodu jejich důkladného pochopení. Dále byla v prvních dvou rozhovorech označena slovní spojení (nebo totožná slova), která nesla podobný význam. Tato slovní spojení nebo slova byla považována za tzv. kódy neboli dílčí jednotky. Některé z kódů byly ponechány ve znění tak, jak je formulovaly respondentky, jiné byly obměněny, ale tím způsobem, aby neztratily svůj prvotní význam. Takto byly postupně přidávány i další rozhovory. Z jednotlivých kódů byly poté vytvořeny nebo vyplynuly nadřazené kódy neboli kategorie (Kolářová Ruferová, 2017, s. 57). V příloze diplomové práce je uveden jeden příklad přepisu rozhovoru.

Kódování bylo prováděno tak, aby bylo dosaženo cíle diplomové práce a to zjistit, jak se pozdní věk rodičů promítá a projevuje v jejich přístupu k výchově, jaké jsou motivy k odkladu rodičovství, zda se pozdní rodiče potýkají s překážkami ve výchově svého dítěte nebo dětí, co jim při výchově pomáhá a jaké vidí výhody a nevýhody faktu, že se stali pozdními rodiči. Níže jsou uvedeny kategorie, které byly analýzou rozhovorů získány.

Kategorie č. 1: **Odlišnost důvodů odkladu rodičovství**

První vytvořená kategorie přímo nespadá pod dílčí výzkumné otázky, ale je nezbytné ji zmínit. Důvody a motivy pozdních rodičů pro jejich rozhodnutí provází celou diplomovou práci.

- Kódy: změna partnera, užívat si života, získání dobrého zaměstnání, problémy s otěhotněním, umělé oplodnění, pracovní vytíženost, obavy z porodu, nemoc (zdravotní důvody), celkové životní podmínky (nebyl vhodný muž)

První kategorie ukazuje, že motivy, které vedou lidi k odsunu rodičovství do vyššího věku jsou opravdu různorodé, může jimi být pracovní vytížení a touha užívat si života, rozvod a změna partnera, problémy s otěhotněním a následné umělé oplodnění, zdravotní důvody a celkové životní podmínky. V odpovědích bylo uváděno např. R1: „*To byl důvod změna partnera. Partner neměl ještě děti, tak sme si pořídili spolu.*“ V prvním případě byla respondentka rozvedená. Z prvního manželství už ona sama měla dvě děti, ale její nový partner ještě neměl děti žádné, a proto se rozhodli pro další dva potomky. Dále např. R2 uvedla: „*Chtěla jsem si užívat, pak jsem hledala slušnou práci a když jsem našla slušnou práci, tak byla tak náročná, že jsem se z toho sesypala. Pak jsem si našla novou práci a chtěla jsem vlastně získat dobré zaměstnání, kam bych se poté mohla vrátit...a roky utíkaly.*“

Kategorie č. 2: **Pozdní rodičovství nebylo plánované**

Druhá kategorie tak jako první přímo nespadá pod dílčí výzkumnou otázku, ale ze stejného důvodu je důležité ji zmínit.

- Kódy: změna partnera, partner neměl děti, manžel nechtěl druhého potomka, nemožnost otěhotnět, doporučení lékařů s dalším dítětem počkat, nevhodné podmínky pro pořízení potomka

Většina respondentek (v celém výzkumu je většina chápána více jak 5 respondentek) měla ale v důvodu odkladu jednu společnou věc, a to, že původně nebylo jejich záměrem mít dítě až v tak pozdním věku. R3 uváděla, že vždy chtěla druhé dítě, první manžel však ne, a proto se rozvedla. Druhý manžel už dítě také chtěl, ale nastal problém otěhotněním. R3 popisovala: „*Jo, že vlastně já jsem fakt chtěla to prostě, to druhý dítě, akorát, že jsem ho nechtěla v tak pozdním*

věku...nemohla jsem dlouho otěhotnět. Takže, to si myslím, že taky je takový, jako že vlastně Pepa je z umělého oplodnění.“ R4 měla obdobný problém: „*To nebylo nijak plánovaný, ale my jsme se pokoušeli, pak jsme vlastně i přišli o miminko, takže to bylo takový, vlastně tam to bylo na umělý oplodnění.*“ Respondentka č. 5 uváděla velkou pracovní vytíženost a obavy z dalšího dítěte, neboť měla první porod komplikovaný. Respondentka č. 6 popisovala, že druhé dítě měla v pozdním věku kvůli nemoci, zdravotním problémům. R6: „*Zdravotní důvody, prostě mi nedoporučili mít dítě. Ze zdravotních důvodů prostě mi řekli, že ne.*“ Dále R6 vysvětlovala: „*Ne, neplánovala jsem to. Původně jsem chtěla vo ty tři roky děti.*“

Kategorie č. 3: **Demokratický přístup k výchově**

- Kódy: přátelský rozhovor, domluva, přátelský přístup k výchově, zlatá střední cesta, stanovené hranice a pravidla, shoda mezi partnery

Třetí kategorie ukazuje, že naprostá většina respondentek využívá pro svou výchovu demokratický přístup. Když s dítětem řeší nějaký problém, využívají pro to domluvu, kompromis, přátelský rozhovor, při němž se snaží dítěti vysvětlit na příkladu danou věc. V teoretické části práce je demokratická výchova popsána jako výchova ideální. Výchovné postupy v tomto stylu jsou určitá svoboda, zároveň ale také mírné tresty. Důležitá je i podpora vědomí sounáležitosti s rodinou a na rozhodování (Peterková, 2014 online). R3 například říká: „*Já bych řekla, že to je na takový jakoby přátelský rovině, ale musejí být prostě pravidla. Problémy řešíme domluvou, spíš nějakým příkladem na něčem, že on, když po mě něco chce, tak to musí bejt vzájemný, že prostě on musí poslouchat a já pak poslechnu jeho.*“ R4 také popisuje svou výchovu jako zlatou střední cestu a klade důraz na respekt z obou stran a to následovně: „*Já bych řekla, že taková ta zlatá střední cesta. Určitě ne taková ta vyloženě volná výchova, protože myslím si, že dítě potřebuje nějaké mantinely, protože potom samo je nejistý, co může, co nemůže. Spíš naopak ho to znejišťuje. Takže taková ta zlatá střední cesta, respekt z obou stran.*“

Je nezbytné zmínit odpovědi třech respondentek, které vypovídají o tom, že se se svými partnery na výchově shodují, jejich přístup je demokratický. Spolu se dohodnou na pravidlech, stanovují hranice a řeší konflikty. Vzájemně se ve výchově podporují a postaví se jeden za druhého, což můžeme vnímat jako

nejideálnější pro výchovu samostatného a zdravého jedince. R6 to vysvětluje následovně: „*Manžel má asi tak jakoby stejný názory. Že se tak dohodneme, že za sebou jako stojíme. Nebo, že se jako snažíme domluvit. Máme to asi tak stejně nastavený, takže, když jeden něco řekne, tak druhý to jakoby toleruje.*“ Jako další příklad můžeme uvést R3, která říká: „*Já bych řekla, že taky, ten přátelský přístup s domluvou, řekla bych, že v otázce tý výchovy se tak nějak shodneme.*“ Další kategorie č. 4 poté naopak analyzuje názor těch respondentek, které se se svými partnery na výchově neshodují. Jeden z rodičů přistupuje k výchově liberálně a druhý direktivně.

Kategorie č. 4: **Rozdílnost výchovy mezi partnery aneb jde na to moc zhurta**

- Kódy: liberální výchova matky, direktivní výchova otce

Důležité je zmínit čtvrtou kategorii, která popisuje tři partnerské vztahy, ve kterých u matek převládá liberální styl výchovy a u jejich otce direktivní. Všechny ženy se shodují na tom, že partner je více direktivní, dbá na dodržování hranic, často je to on, kdo rozdává přímé rozkazy, příkazy a zákazy. Partner je ve vztahu ten důslednější a direktivnější element. R2 říká: „*Já velmi volně a je to znát, to dítě opravdu si dělá, co chce. Má svoji hlavu, svůj rozum. Já vysvětluju, tatínek rozkazuje. On používá hlavně rozkazy a povely. Už poznávám rozdíl jeho reakcí, když s ním jedná já a tatínek. Když něco řeknu já, jdeme a uděláme to, když něco řekne tatínek, tak to ani náhodou.*“ Stejně to tedy vnímá i R5: „*Řekla bych, že partner je víc důslednější. Takže v tomhle je asi rozdíl, že on má ten důslednější, trošku direktivnější přístup.*“ R1 popisovala, že její manžel se výchovy příliš nezúčastňuje, což je popsáno v kategorii č. 6, ale když už se zapojí tak jejími slovy: „*Manžel na to jde moc zhurta, což zase není moc můj styl výchovy, takže se mi to moc nelíbí.*“

Čtvrtou kategorii, ačkoli je v rozporu se třetí, je nutné zmínit, neboť v pozdních (i jiných) rodinách může docházet k rozporu názorů u rodičů při výchově dětí. Je tedy zřejmé, že právě toto téma je velmi důležité a mohlo by být námětem pro kvantitativní výzkum.

Kategorie č. 5: Vypěstlost ve výchově

- Kódy: individualita dítěte, zodpovědnější přístup k výchově, důkladnější výchova, klid, předchozí zkušenost

Z pěti matek, které mají druhé nebo další dítě s desetiletým odstupem od prvního, tři vyjádřily svůj pocit, že dnes k výchově dítěte přistupují zodpovědněji a s mnohem větší rozvahou, ale také větším klidem. Například R5 říká: *„Rozdíl ve výchově je. Protože právě bych chtěla říct, že když jsem byla mladá, tak jsem to tak moc neřešila a myslím si, že spíš jsem se asi soustředila na to, že kam pak jako budu nastupovat do práce. Ted' si uvědomuju, co to všechno obnáší a myslím si, že to mateřství daleko víc jako vnímám a řekla bych, že to dělám tak nějak promyšlenějc.“* Respondentky tedy popisují, že současná výchova probíhá více promyšleně a důkladně. Říkají, že nad veškerými výchovnými procesy více přemýšlejí a dávají si záležet na tom, aby výchova probíhala co nejvíce důsledně. R3 uvádí: *„Sem taková jako bych řekla i poctivější, co se týče té výchovy.“* R4 také sděluje: *„Člověk se víc zajímá sám o ty výchovný postupy, hledá si v knížkách nebo na internetu.“* Zároveň dvě z nich popisují svůj pocit většího klidu, který mají díky tomu, že už jednou mateřství zažily. Dle jejich slov už tolik neřeší malichernosti, ale soustředí se na důležité věci. R4 sdělovala: *„Už člověk neřeší takový věci, který řešil u toho prvního, už to jde jakoby snáz, už má nějaký zkušenosti člověk, takže už ho nevykolejí jakoby něco, co bylo s tím prvním.“* Obdobně tuto skutečnost popisovala i R6: *„Rozdíl ve výchově vnímám, asi jsem ted' taková klidnější.“*

Dvě respondentky, které mají první dítě v pozdním věku a dvě respondentky, která mají již více dětí přistupují k jejich výchově velmi individuálně, snaží se vnímat jeho osobnostní charakteristiky a zvláštnosti. U dvou matek, které mají dítě první, je možné usoudit, že odpovídají tímto způsobem, protože ještě nemají zkušenost s výchovou. R7 popisuje: *„Ono jak je to dítě každý jiný nebo prostě každá osobnost sme jiná, tak je třeba i jiný přístup k výchově.“* Zároveň to však není pravidlem, jak potvrzuje R1, která nevnímá rozdíly ve výchově před lety a dnes: *„Nemůžu říct velký rozdíly, spíš si myslím, že rozdíly budou i v dětech. Každý dítě je jiný a každý dítě potřebuje úplně jiný přístup. A v tom si myslím, že je největší rozdíl, že to nemá vliv na to, kolik nám je roků, ale jaká osobnost je toho dítěte. To si myslím, že je základ.“*

Kategorie č. 6: **Pocit'ované překážky ve výchově**

- Kódy: žádné překážky, manželova nezúčastněnost na výchově, fyzická energie a únava, strach, nedostatek sil a času

Ani jedna z respondentek nevidí překážky, které by pocházely z venku, konkrétně nevnímají, že by je za jejich rozhodnutí odsuzovaly instituce, školy, celkově společnost apod. Mají pocit, že už je to v této době normální a lidé na ně nenahlíží s nepochopením. Instituce se k nim stavějí přívětivě a učitelky v mateřských a základních školách je respektují. Například R1 popisuje: *„Já myslím, že v dnešní době je tolik pozdních matek, že instituce s tím nemají problémy. Ve školách je to už taky úplně v pohodě.“*

Dvě respondentky nevnímají vůbec žádné překážky ve své situaci pozdních rodičů. R1 říká: *„Já sama za sebe taky nevnímám žádné překážky, jakmile se dítě narodí, tak člověk tu energii dostane.“* Shodují se na tom, že jsou rády, že mají děti, které naplňují jejich život a to je vše, co potřebují. R2 popisuje, že tím, že už je starší právě spoustu věcí neřeší: *„Jinak jakoby já problémy nevnímám, nebo to hážu za hlavu, prostě to je každého věc, jestli mě odsuzuje za to, že mám dítě ve čtyřiceti.“*

Pět matek vnímá překážky při výchově svých dětí. Respondentkami vnímané překážky vychází z nich samotných. Především se jedná o energii (fyzickou), kterou už nemají. Například R3 říká: *„Překážky...no tak to bych řekla, že fakt asi to de z mé únavy, jako opravdu, že mám málo, málo té energie.“* Vnímají, že nemají tolik síly, jako když byly mladé, že dítě někdy nestíhají a jejich věk má vliv na únavu. R4 sděluje: *„Limity tam jsou, člověk, když už je v tomhle věku, tak asi nemá už tolik energie, jako když měl dítě ve dvaceti.“* Ve výpovědích respondentek často zněla lítost, že s dítětem nemohou dělat tolik aktivit a mnohdy jim s těmito aktivitami jejich partneři nepomáhají. Např. R3: *„Opravdu třeba ten sport a podobně mě mrzí, na to už nemám energii. Mám pocit, že mě fakt jakoby nezbejvá ani ten čas. Bohužel ani nikdo mi s tím nepomůže.“* R1 také zmiňuje, že její manžel jí s výchovou nepomáhá, což jí mrzí a velmi ztěžuje úlohu pozdní matky. Respondentky mají taktéž větší strach o jejich zdraví, nepouští se do všech aktivit, bojí se, že by si ublížily. O tom hovoří R6: *„Je mi čtyřicet pět, tak jako je už znát, že některých věcí jako se už bojím, nechce se mě do nich.“*

Kategorie č. 7: **Pomoc při výchově aneb jak to všechno zvládnout**

- Kódy: dítě samo o sobě, partner, okolí, „selský rozum“, intuice, rodinní příslušníci, zkušenosti, nadhled

Sedmá kategorie popisuje, jakou využívají pozdní matky pomoc při své výchově. Opět každá z respondentek, tak jako u důvodu odkladu rodičovství, uvedla jiný způsob, jak zvládají svou nelehkou úlohu, a to vychovávat dítě v pozdním věku. V kategorii jsou postupně představeny pomocné strategie každé z respondentek, které jsou všechny velmi zajímavé a poučné. R1 například uvádí, že už samo dítě o sobě jí pomáhá k tomu, aby byla dobrým rodičem a zvládla výchovu, což je velmi motivační: *„Jako co mě pomáhá...mě ty děti samy pomáhají, už tím, že jsou. Jejich názorami se člověk obohacuje. Ty děti dávají člověku určitý nadhled z jiné stránky.“* Respondentka č. 2 uvádí, že jí velmi pomáhá životní nadhled a klid, který již ve svém věku má. R2: *„Můj klid a nadhled nad věcí, zkušenosti věkem. Brát s nadhledem všechno. To dítě si to musí všechno vyzkoušet, všechno to musí vidět, a když to chce vidět, není nic důležitějšího...“*

Další respondentka uvádí, že jí při výchově velmi pomáhá její partner, její matka a celkově i okolí. R3: *„...já bych řekla, že při výchově mi pomáhá možná fakt i ten partner, nebo vůbec to okolí i v tom, že vlastně, že mě nikdo nesráží. Třeba s tím partnerem se podržíme a i rodina, moje mamka.“* Tak jako R2, tak i R4 popisuje, že jí při výchově velmi pomáhá životní nadhled a zkušenosti, přidává ale ještě pomoc staršího sourozence dítěte: *„...zkušenosti a takový ten životní nadhled, že to člověk bere jinak a je tam i pomoc toho staršího sourozence, který svým způsobem výchovně působí na toho mladšího sourozence...“* R5 se shoduje s R3 v tom, že také vnímá velkou pomoc a oporu ve svém partnerovi. Dále jí také velmi pomáhá partnerova matka. Také uvádí (stejně jako R4), že velkou pomoc při výchově jí poskytuje i její starší dcera, která svého mladšího sourozence často hlídá, vyzvedává ze školky apod. R6 uvádí, že jí nejvíce pomáhá „zdravý selský rozum“ a R7 popisuje, že jí hodně pomáhají její vnitřní pocity a intuice: *„...jdu intuitivně svojí cestou tak, jak to cítím...“*

Kategorie č. 8: **Materiální a osobnostní vyzrálost**

- Kódy: finanční zabezpečení, vybudovaná kariéra, vyřešené bydlení, materiální zázemí, nadhled, zkušenosti, stabilní partnerský vztah, větší uvědomění

Čtyři ze sedmi respondentek vidí výhodu v pozdním rodičovství právě v tom, že dnes už jsou finančně zabezpečené. S rostoucím věkem nabýval jejich majetek a dokázaly si vybudovat kariéru. Celkově je už jejich život, co se týče finanční a materiální stránky stabilní a mohou dítěti i sobě mnohem více dopřát, než mladí rodiče, kteří mnohdy toto říct nemohou. Například R2 uvádí: „*Ted' máme rodinný domek čtyři plus jedna, takže dítě má svůj pokoj, kde má své hračky...*“ R4 popisuje: „*...už mám třeba vybudovanou pracovní kariéru a můžu se potom soustředit víc na jiné věci. Mám trošičku jinak už stanovený priority, mám vyřešený už bydlení, který třeba ty mladý rodiny musí řešit...*“ R5 také říká: „*...už je nějaký to zázemí, co se týče materiálního zázemí, to výhoda určitě je.*“ R7 vysvětluje: „*Můžeme si dopřát jakoby spoustu věcí, který třeba v tom mládí bych jako ani nedokázala zabezpečit.*“

Čtyři respondentky se shodly, že jako velkou výhodu vnímají ve svém věku to, že už mají určitý životní nadhled. Už si ve svém životě něčím prošly, nasbíraly zkušenosti a můžou je všechny využít pro výchovu svého dítěte. Všechno si dnes již více uvědomují a prožívají. Například R2 na otázku, jakou vidí výhodu pozdního rodičovství odpovídá: „*Ten svůj nadhled.*“ Vysvětluje to na příkladu, že nebude nutně uklízet, když má přijet návštěva, ale bude si hrát se svým dítětem, které je přednější. Popisuje, že je se vším více „v pohodě“ a nestresuje se maličkostmi. R4 uvádí: „*Člověk je na to tak nějak jakoby více připravenej, je třeba zralejší, má víc za sebou.*“ R5 obdobně říká: „*No, myslím si, že tam je už nějaká ta zkušenost. Nějaký stabilnější partnerský vztah...a vidím i to, že si to nějak sedlo celkově a že jsme na sebe celkově víc zvyklí, máme už, jak říkám, zázemí, máme už nějaký svůj najetej život...*“ R7 popisuje to, že všechno daleko víc vnímá a že člověk si s věkem vše mnohem více uvědomuje: „*...můžu to prožít daleko víc, protože to všechno dobře vnímám. Vím, proč to dělám, co a jak dělám. Myslím si, že čím je člověk starší a zkušenější, tak tím je schopen si ty věci víc uvědomovat.*“

Kategorie č. 9: **Starší, ale aktivnější**

- Kódy: pocit omlazení, prožití každého mateřství naplno

Je nutné zmínit i devátou kategorii, která popisuje dvě naprosto odlišné výhody. Dvě respondentky totiž cítí zcela rozdílné výhody pozdního mateřství než všechny ostatní a těmi jsou R3 a R6. Respondentka č. 3 popisuje, že ačkoli je mnohdy velmi vyčerpaná, tak vlastně paradoxně se díky svému dítěti cítí mladší...více o sebe pečuje, dbá o svou fyzickou kondici apod. Slovy R3: *„Já bych řekla, že se cítím mladší díky němu. Je to zvláštní, i když nemám tu energii jakoby, tak to dítě vlastně mě tlačí furt na sobě nějak pracovat, být aktivní.“* Respondentka č. 6 zase popisuje výhodu v tom, že si každé dítě naplno užila, neboť je mezi jejími dcerami desetiletý odstup, což jí nakonec naprosto vyhovovalo. R6: *„...celkově, že jsem si každou užila. Že jsem na ně měla čas. Já to můžu doporučit nakonec...“*

Kategorie č. 10: **Rozdílnost názorů na nevýhody**

- Kódy: žádná nevýhoda, staří rodiče, smrt rodičů, nemožnost pořídit si dalšího potomka, problém s otěhotněním, negativní pohled doktorů v porodnici, únava, absence volného času (času pro sebe), děti jsou daleko od sebe a nehrají si spolu

Téměř každá respondentka uvedla jinou nevýhodu, kterou spatřuje v pozdním rodičovství (vždy se maximálně dvě respondentky shodly na jedné stejné nebo podobné nevýhodě). R1 říká: *„Pro mě ty děti jsou obrovský obohacení, já nedokážu říct jedinou nevýhodu, žádná nevýhoda neexistuje.“* Respondentka č. 1 tedy nespatřuje v pozdním rodičovství žádnou nevýhodu. Podobně i R3 a R6 sdělily, že nevýhodu téměř žádnou nespatřují, ale nakonec je nějaká napadla.

Respondentka č. 2, která má své první dítě v pozdním věku, uvádí jako velkou nevýhodu to, že jejich rodiče jsou tak staří, že jí nemohou příliš pomoci. Dále také říká, že v porodnici se setkala s necitlivostí doktorů, kteří na ní pohlíželi kvůli jejímu věku skrze prsty a vlastně i samotný fakt, že měla problém s otěhotněním. V poslední řadě také sděluje, že velkou nevýhodou je skutečnost, že už si nepořídíte další potomky. R2: *„Babičky jsou tak staré, že už téměř hlídat nemohou. ...no, někde na mě koukaj, že jsem stará matka, a to bylo i v nemocnici, to bylo i v porodnici. No a nevýhoda další, nepořídíte si druhé, třetí, čtvrté dítě.“* Stejně jako R2 vidí i R7,

kteřá má první dítě v pozdním věku, nevýhodu v tom, že už se necítí na další dítě a její syn tak bude jedináček. Také zmiňuje, že její rodiče během let, co se jí narodil chlapeček, zemřeli.

R3 se shoduje s R2, že velkou nevýhodou je věk jejich rodičů, konkrétně její matky, která jí už nemůže tolik pomáhat se synem: „...nevýhody možná vidím v tom, toho věku, že ta babička už je starší. Jo, že ta babička je starší a já už jí ani tolik nemůžu využívat a ani se mi nechce...“ Dále také R2 zmiňuje, že nemá volný čas pro sebe a pro své aktivity, což většina jejich vrstevnic už má. R5 se s R2 shoduje na nevýhodě nedostatku volného času pro své koníčky apod. R5 sděluje: „...mám už nějaký svoje aktivity, taky bych měla ráda nějaký svůj volný čas, chci už ten život trávit po svém, ale pořád musím ten čas věnovat tomu dítěti, takže tím se mi to tak nějak natahuje...“

R4 zmiňuje nevýhodu v její únavě: „...je větší únavnost, člověk toho má nad hlavu. Samozřejmě životní energie je něco jiného před dvaceti lety, něco jiného teď.“ R6, která má v pozdním věku až druhé dítě, pak vidí nevýhodu pouze v tom, že její dcery si spolu nikdy nehrály a netrávily čas kvůli jejich velkému věkovému rozdílu. R6: „...jo, je pravda ta asi nevýhoda, že když má někdo děti dva, tři roky od sebe, že si spolu třeba hrajou, když jedou třeba na dovolenou nebo tak...takže my sme se jako museli víc věnovat.“

Kategorie č. 11: **Pozitivní vnímání aneb jsme na tom lépe než mladší rodiny**

- Kódy: užila jsem si život, zajištěné bydlení, absence existenčních problémů, zkušenosti, nadhled, lepší pracovní zázemí, dokončené studium, všechno do sebe zapadá, nevidím rozdíly, bylo by to stejné

Jedenáctá kategorie shrnuje to, že většina respondentek má pozitivní názory na jejich životní situaci nebo si myslí, že by to bylo stejné, i kdyby jim bylo méně let. Čtyři respondentky sdělují, že na tom vidí téměř jen samé pozitivní aspekty. Polovina z těchto respondentek pak zmiňuje i nějaké negativní názory, které jsou popsány níže. Matky popisují, že jsou se svou životní situací spokojené a nelitují svého rozhodnutí. R2, která má první dítě v pozdním věku, říká: „Kdybych to měla porovnat s hodně mladejma holčínama, tak jsem ráda, že ho mám později, protože vlastně mě není líto, že jsem nechodila na diskotéky a podobně...takže nelituju,

že mě něco někde uteklo.“ Je tedy zmíněná spokojenost s tím, že si naplno užila života. Dále respondentky zmiňují, že jejich situace ve srovnání s mladšími rodiči je snaží v tom, že už mají zajištěné bydlení, jsou finančně zabezpečené, mají dostudovanou školu apod. R4 vysvětluje: *„Ty mladý rodiče nejsou tak zajištění, musej spoléhat na podporu rodičů, je to složitější, hlavně s bydlením, to je ta největší položka, která se musí řešit, i hypotéka a tak. To zatíží nejvíc tu rodinu.“* Podobný názor má i R6: *„No jako si myslím, že když jsou ty mladý rodiče, tak ještě řešej takový existenční problémy, že my už je nemáme, že si můžeme víc dovolit teď.“*

R5 také zmiňuje celkovou spokojenost s její dnešní situací, má pracovní místo, které lehce kombinuje s mateřstvím, má dokončené studium, byla na mateřství připravena, protože bylo plánované apod. Popisuje, že to dnes do sebe všechno zapadlo jako mozaika. R5: *„...všechno to do sebe zapadlo. To druhý těhotenství tak nějak celkově zapadlo do celého mého životního konceptu nějak relativně líp než to první.“*

Dvě respondentky pak přímo sdělily, že nevidí žádné rozdíly, že to není o věku, ale o tom, jaký jste člověk, jaké máte vlastnosti a hodnoty, jak se chováte a jak všechno prožíváte. Dle nich je tedy velmi těžké popsat svou psychickou pohodu. Může v tom totiž hrát roli věk, ale spíš také nemusí. R1 říká: *„Říkám, já ty rozdíly moc velký fakt nevidím. Je možný, že teďka už je člověk malinko unavenější, ale nedokážu to říct takhle, nevím.“* R7 popisuje: *„No, to je hrozně těžký, že jo. Každý sme jako jinak nastaven. A ten věk v tom může hrát roli, ale taky nemusí. Kdybych byla mladší, bylo by to stejný, je to součást mé osobnosti.“*

Pouze jedna respondentka (R3) sdělovala jen negativní pohled na její situaci. U dalších dvou, které zmínily negativní názor, pozitivní stránka výrazně převažuje. R3 tedy popisuje, že v prvním těhotenství před více jak deseti lety byla více v psychické pohodě a neměla tolik starostí jako dnes. Také sdělila, že měla babičky, které jí pomáhaly, což už dnes tak není apod. R3: *„Jako celkově bych řekla, že minule jsem byla víc jakoby v pohodě a tak, jo. Že jsem neměla tolik starostí, dá se říct... ty babičky si ho braly, takže já jsem měla na sebe strašnou spoustu času a ani jsem neměla opravdu tolik starostí.“*

5.5 Diskuse výsledků

Výzkumné šetření práce je zaměřeno na zjištění přístupu pozdních rodičů k výchově svých dětí. V rámci poslední kapitoly diskuse výsledků jsou shrnuty, odpovězeny a okomentovány dílčí výzkumné otázky a hlavní výzkumná otázka. Diskutovány jsou i pomocí teoretických východisek práce. K odpovědím na výzkumné otázky slouží především jedenáct vytvořených kategorií z analýzy a interpretace výsledků.

První kategorie, která byla vytvořena, nespadá pod výzkumné otázky, ale bylo nutno jí zmínit, neboť je pro výzkumné šetření velmi zajímavá. Každá z respondentek totiž zmiňovala naprosto odlišný důvod odkladu rodičovství do vyššího věku. Respondentky uváděly důvody jako: rozvod a následná změna životního partnera, touhu nejprve si pořádně užít života, vybudování slibné kariéry, zdravotní problémy apod. viz kategorie č. 1. Např. R1: *„To byl důvod změna partnera.“* R6: *„Zdravotní důvody, prostě mi nedoporučili mít dítě.“* Druhá kategorie byla vytvořena ze stejného důvodu a shrnuje názory většiny respondentek, a to, že neměly odklad rodičovství původně v plánu. Například R4 uváděla: *„To nebylo nijak plánovaný, ale my jsme se pokoušeli, pak jsme vlastně i přišli o miminko, takže to bylo takový, vlastně tam to bylo na umělý oplodnění.“*

Důvodům odkládání rodičovství se věnuje i část třetí kapitoly práce. Například Sobotková (2001, s. 113-116) ve své knize Psychologie rodiny popisuje důvody odkladu rodičovství a těmi jsou podle ní právě: vyšší vzdělanost a zaměstnanost žen, problémy s otěhotněním a plodností, rozmanitost forem rodinného života, což zahrnuje i vyšší nárůst rozvodovosti apod. Odpovědi respondentek jsou tedy podloženy odbornou literaturou, která se zabývá podobnými nebo stejnými tématy.

Již u první vytvořené kategorie je vidět nesnadnost nalezení společných názorů a postojů respondentek k daným oblastem a problémům, které jsou zkoumány. Vytváření kategorií bylo velmi těžkým úkolem, neboť téměř v žádné výzkumné otázce nebyly nalezeny stejné kódy u všech respondentek najednou.

Hlavní výzkumná otázka byla zformulována následovně: **Jak se věk pozdních rodičů promítá do jejich přístupu k výchově?** Otázka je formulována velmi obsírně, a proto bylo nutné sestavit čtyři dílčí výzkumné otázky, pomocí kterých je konkretizována odpověď na hlavní výzkumnou otázku. Dále v kapitole jsou

postupně shrnuty a zodpovězeny právě dílčí výzkumné otázky. Z těchto odpovědí je nakonec vyvozena i odpověď na hlavní výzkumnou otázku.

Dílčí výzkumná otázka č. 1 zní: **Jak probíhá výchova v rodinách pozdních rodičů a jak k ní rodiče přistupují?** DVO1 měla za cíl zjistit, jak pozdní rodiče vychovávají své děti, jaké využívají výchovné styly a postupy. DVO1 je sycena kategoriemi č. 3-5. Na základě provedených rozhovorů bylo zjištěno následující:

Je možné shrnout, že u respondentek, které měly dítě v pozdním věku, převládá demokratický styl výchovy viz kategorie č. 3. Naprostá většina matek se shodla na tom, že děti potřebují jasně vymezené mantinely chování, zároveň však zapojují dítě do procesu rozhodování o nich samotných. Matky se snaží o jasné stanovení hranic a pravidel, zároveň však ponechávají dítěti možnost volby. Při řešení konfliktů využívají nejčastěji rozhovor a domluvu. Např. R1: *„Spíš je to o přátelském rozhovoru. Domluvit se spolu, na rozumném řešení.“* R4: *„Já bych řekla, že taková ta zlatá střední cesta.“* Pouze jedna respondentka, R2, zmiňovala, že k výchově přistupuje naprosto volně a že si dítě dělá co chce.

Jednotlivé výchovné styly jsou popsány ve čtvrté kapitole diplomové práce, kde je demokratický styl výchovy popsán jako přístup, který je založen zejména na vytváření pravidel a určitých dohod mezi rodiči a dítětem. V tomto přístupu jde zejména o větší zapojení dítěte do procesu, což vede k větší zodpovědnosti (Kopřiva, Kopřivová, 2008, s. 32). Demokratický styl výchovy je považován za nejvhodnější.

Z rozhovorů bylo možné zjistit, jak se partneři shodují nebo neshodují ve výchovných postupech. Tři respondentky popisovaly, že se na výchově se svými manžely nebo partnery shodují a navzájem se podporují, např. R6: *„Manžel má asi tak jakoby stejné názory. Že se tak dohodneme, že za sebou jako stojíme.“*, což je ještě obsaženo v kategorii č. 3. Tři respondentky naopak vyjádřily svůj nesouhlas s partnerem, co se výchovy týče viz kategorie č. 4. Tyto tři matky se shodují v tom, že jejich partner je více direktivní a důsledný. Např. R2: *„...Já vysvětluju, tatínek rozkazuje. On používá hlavně rozkazy a povely.“* R5: *„Řekla bych, že partner je víc důslednější.“* Pouze jedna respondentka, R4, se nevyjádřila k výchově partnera, neboť je momentálně v rozvodovém řízení.

Tři respondentky, které mají v pozdním věku až druhé nebo další dítě, se shodly na tom, že dnes přistupují k výchově s daleko větší zodpovědností nežli

dříve. Zmiňovaly, že je to dáno již předchozí zkušeností. Vše dokážou více promyslet a k výchově dnes přistupují s větším klidem viz kategorie č. 5. Např. R3 uvádí: „*Sem taková jako bych řekla i poctivější, co se týče té výchovy.*“

Čtyři respondentky (nezáleží, zda mají první dítě v pozdním věku nebo ne) se pak shodují na tom, že k výchově přistupují s ohledem na individualitu dítěte. Velmi se ohlíží na to, jaká je dítě osobnost a tomu naprosto přizpůsobují svou výchovu. Např. R7: „*Ono, jak je to dítě každý jiný nebo prostě každá osobnost sme jiná, tak je třeba i jiný přístup k výchově.*“

Dílčí výzkumná otázka č. 2 je formulována následovně: **Vznikají u rodin se staršími rodiči nějaké problémy v oblasti výchovy a jaké?** Tuto DVO sytí kategorie č. 6 a 7 a z rozhovorů je možné zjistit:

Všechny respondentky se shodly na faktu, že pozdní rodičovství už dnes není nijak výjimečné a že se nesetkaly s žádným problémem nebo překážkou, které by jim připravila sama společnost viz kategorie č. 6. Nepocitují odsuzování institucemi, školami apod. Např R5: „*...já nevím, dřív to asi problém byl, že se divně koukalo na starší rodiče, ale myslím, že tím, že se ten věk posouvá a spousta rodičů má teprve v pětatřiceti, v sedmatřiceti první dítě, tak si myslím, že už ten tlak veřejnosti není velký nebo, že by se na ty rodiče nějak divně pohlíželo.*“

Dvě matky nevidí vůbec žádné překážky nebo problémy v jejich situaci pozdních rodičů, což hezky shrnuje R1: „*Já sama za sebe taky nevnímám žádné překážky...*“ Pět respondentek pak připisuje vnímání problémů samy sobě neboli, že tyto překážky jdou z nich samotných a to především, že už nemají tolik energie. Např. R4: „*Limity tam jsou, člověk, když už je v tomhle věku, tak nemá už tolik energie, jako když měl dítě ve dvaceti.*“

Dále je z rozhovorů možné vyčíst, že každá z matek vnímá jinou oblast pomoci při výchově viz kategorie č. 7. Respondentky vnímají pomoc od partnera, samotného dítěte, od okolí, rodinných příslušníků apod. Dále také zmiňují, že jim pomáhá samotný nadhled a životní zkušenosti. Např. R2: „*Můj klid a nadhled nad věcí, zkušenosti věkem. Brát s nadhledem všechno.*“ R3: „*...já bych řekla, že při výchově mi pomáhá možná fakt i ten partner, nebo vůbec to okolí i v tom, že vlastně, že mě nikdo nesráží.*“

Každá respondentka má svůj vlastní přístup, jak se staví ke stresovým situacím neboli k překážkám, které se objeví při výchově. Copingové strategie jsou

strategiemi, které pomáhají ke zvládnání stresu nebo zátěžových situací. „*Copingové strategie (zvládnání) stresu definují způsob chování, racionální a vědomý způsob vyrovnání se s úzkostí, zdrojem úzkosti, změnou, eliminací negativních emocí, přehodnocení situace, jak může člověk odolávat stresu nebo jej překonat.*“ (Ondriová, 2019, online). Je několik postupů řešení stresových situací a jedním z nich je i obracení se na druhé neboli pomoc a podpora sociálního okolí, což je u respondentek jeden z nejvýznamnějších postupů při zvládnání výchovy (Ondriová, 2019, online).

Dílčí výzkumná otázka č. 3 zní: **V čem vidí starší rodiče výhody a nevýhody ve svém rozhodnutí mít dítě později vzhledem k aspektům výchovy? (i vzhledem k dalším aspektům)** DVO3 sytí kategorie č. 8-10, z nichž se jen desátá kategorie věnuje nevýhodám, neboť respondentky měly opět naprosto odlišné odpovědi. Z přepisů rozhovorů je tedy zřejmé následující:

Čtyři respondentky vnímají jako výhodu pozdního rodičovství fakt, že jsou finančně a materiálně zabezpečeny viz kategorie č. 8. Popisují, že už mají vyřešené bydlení, vybudovanou kariéru a mohou tak dítěti dopřát mnohem více komfortu a pohodlí. Například R7: „*Můžeme si dopřát jakoby spoustu věcí, který třeba v tom mládí bych jako ani nedokázala zabezpečit.*“ I autorky Šilhová a Stejskalová (2006, s. 13-14) uvádí, že velmi často vnímanou výhodou u všech pozdních matek je právě to, že už mají vybudovanou kariéru, dosáhly určitého pracovního uplatnění, s čímž souvisí, že už jsou dnes dobře finančně zabezpečené.

Další výhodou, kterou zmiňují celkem čtyři respondentky, jsou jejich životní zkušenosti. Výhodou je pro ně určitý nadhled nad věcmi, pocit většího uvědomění a celkově zralost jejich věku. Například R4 uvádí: „*Člověk je na to tak nějak jakoby více připravenej, je třeba zralejší, má víc za sebou.*“ R5 říká: „*No, myslím si, že tam je už nějaká ta zkušenost...*“ Opět Šilhová a Stejskalová (2006, s. 14) popisují, že starší matky jsou moudřejší a také ví, co je pro ně v životě důležité, jaké mají priority a hodnoty. Zároveň už také získaly určitý životní nadhled, který jim pomáhá ignorovat maličkosti a povznést nad spoustou zbytečných starostí.

Druhá kategorie, která popisuje výhody pozdního rodičovství, je kategorie č. 9. Bylo nutné ji vytvořit, protože popisuje dva odlišné názory respondentek na tuto problematiku, a to pocit, že se jedna z respondentek (R3) cítí díky dítěti mnohem mladší a druhá z respondentek (R6) popisuje pocit, že se každému dítěti mohla

věnovat naplno. R3: „*Já bych řekla, že se cítím mladší díky jemu.*“ R6: „*...celkově, že jsem si každou užila. Že jsem na ně měla čas.*“ Krémy proti stárnutí nepomohou tak, jako miminko. Mateřství ženu omlazuje (Šilhová, Stejskalová, 2006, s. 14).

Respondentky zmiňují, že na pozdním rodičovství můžou být samozřejmě i nevýhody. Každá z respondentek uvedla rozdílnou nevýhodu, kterou spatřuje na pozdním rodičovství a jedna matka (R1) uvedla, že nevnímá žádnou nevýhodu viz kategorie č. 10. Uváděnými nevýhodami jsou: velmi staří rodiče nebo dokonce jejich smrt od doby narození potomka, nemožnost mít další dítě, problémy s otěhotněním, nedostatek volného času, příliš velký věkový rozdíl mezi dětmi, které si spolu potom nemohou tolik hrát. Například R2: „*Babičky jsou tak staré, že už téměř hlídat nemohou.*“ R2 a R7, které mají první dítě v pozdním věku, vnímají jako velkou nevýhodu, že už si nemohou pořídit dalšího potomka, jak je vypsáno výše. R2: „*No a nevýhoda další, nepořídíte si druhé, třetí, čtvrté dítě.*“ V několika případech se respondentky na pocítovaných výhodách shodnou, vždy jsou ale maximálně dvě.

Část teoretického úvodu práce je také věnována právě výhodám a nevýhodám pozdního rodičovství. Autorky Rydvalová a Junová (2011, s. 37) popisují, že největší výhodou pozdního rodičovství je právě to, že už mají lidé zajištěné stálé bydlení a jejich celková finanční situace je stálá a stabilní. Stejně tak odpovídala i spousta respondentek ve výzkumném šetření. Sobotková (2001, s. 116) popisuje, že ženy mají v pozdějším věku více sebedůvěry, sebejistoty a cítí se víc autonomně.

Můžeme shrnout, že každá z respondentek vnímá různé výhody a nevýhody pozdního rodičovství. Shodnou se ale, že pocítují mnohem více výhody než naopak. Jsou rády, že mohou mít dítě i v takto pozdním věku, naplňuje je samotný fakt, že mohou být matkami a své děti nadevše milují.

Dílčí výzkumná otázka č. 4: **Jak starší rodiče vnímají svou situaci ve srovnání s ostatními rodiči?** DVO4 sytí kategorie č. 11. Z poslední kategorie je zřejmé následující:

Většina respondentek vnímá svou životní situaci ve srovnání s mladšími rodiči jako lepší anebo si myslí, že v tom nejsou vůbec žádné rozdíly. Čtyři respondentky se shodují na tom, že v tom vidí pouze samé pozitivní aspekty. Respondentky sdělovaly názory jako: stihla jsem si užít života, máme už zajištěné bydlení a finanční rezervy, mám životní a pracovní zkušenosti, nadhled, dokončené studium

apod. Celkově jsou tyto matky se svou životní situací spokojené. Např. R6 sděluje: „*No jako si myslím, že když jsou ty mladý rodiče, tak ještě řešej takový existenční problémy, že my už je nemáme, že si můžeme víc dovolit teď.*“

Dvě respondentky pak přímo sdělily, že nevidí žádné rozdíly. Jejich názor je takový, že si myslí, že to nesouvisí s věkem, ale spíš je všechno dáno tím, jaký jste člověk, jaké máte vlastnosti a hodnoty apod. Nedokázaly si představit srovnání s mladšími rodiči a bylo pro ně těžké popsat svou psychickou pohodu apod. Například R7 popisuje: „*No, to je hrozně těžký, že jo. Každý sme jako jinak nastaven. A ten věk v tom může hrát roli, ale taky nemusí. Kdybych byla mladší bylo by to stejny, je to součást mý osobnosti.*“ Pouze jedna respondentka (R3) pak sdělovala jen negativní pohled na její situaci.

Odpověď na hlavní výzkumnou otázku **Jak se věk pozdních rodičů promítá do jejich přístupu k výchově?** zní následovně:

Věk se do výchovy v pozdním rodičovství promítat může, ale není to podmínkou. Jak je již zmíněno výše, naprostá většina respondentek se shoduje na tom, že své děti vychovávají pomocí demokratického přístupu. Což ale není ovlivněno přímo věkem, neboť respondentky, které mají druhé dítě až v pozdním věku, sdělovaly, že když byly mladší, vychovávaly stejným způsobem. Respondentky, které mají první dítě v pozdním věku, pak říkaly, že by to bylo asi stejné, protože je to spíše dáno jejich osobností.

Aspektem, který se promítá do výchovy a je spojený s věkem matek je fakt, že ve svých výpovědích zmiňovaly názor, že jim při výchově velmi pomáhají jejich životní zkušenosti a nadhled. Tento aspekt však nebyl zaznamenán u všech respondentek. Několik respondentek, které mají druhé dítě v pozdním věku, se také shodlo na tom, že jim při výchově mladších dětí pomáhají jejich starší sourozenci.

Téma pozdního rodičovství je velmi individuální a každá respondentka svou situaci vnímá odlišně. Respondentky vnímají odlišné výhody a nevýhody, pomoc nebo překážky při výchově apod. Také každá z nich uvedla odlišný důvod, proč odložila rodičovství do pozdějšího věku. Zároveň se ale téměř všechny shodly, že původně nebylo jejich záměrem mít dítě až v takto pokročilém věku. Také se shodují na faktu, že nakonec jsou se svou životní situací spokojené a vnímají na ní spíše pozitivní aspekty. Jsou velmi vděčné, že dítě/děti mohou vůbec mít a nadevšechno je milují.

Závěr

Diplomová práce se zabývala problematikou pozdního rodičovství a výchovou dětí mladšího školního věku v rodinách starších rodičů. Hlavním cílem diplomové práce bylo zjistit, jak se věk rodičů promítá do přístupu k výchově a jaké v ní v souvislosti s tím mohou vzniknout problémy. Tedy analyzovat, jak vnímají výchovu starší rodiče, jaké důvody je vedly k odkladu rodičovství, s jakými výhodami a nevýhodami se setkávají, co jim při výchově pomáhá a co jim naopak tento úkol ztěžuje. Cíl práce byl splněn.

První kapitola vysvětlila základní pojmy jako rodina, pozdní rodičovství, výchova apod., které přímo souvisí s tématem diplomové práce. Druhá kapitola práce vylíčila problematiku současných rodin, konkrétně znaky současných rodin, proměny z rodin tradičních a také přiblížila pojem tzv. sendvičová rodina, který úzce souvisí s tématem pozdního rodičovství. Další kapitola pak byla zaměřena na samotné pozdní rodičovství. Byly vymezeny základní demografické aspekty pozdního rodičovství, nejčastější důvody, které vedou lidi k odsunu rodičovství do vyššího věku, dále také výhody a nevýhody, které se můžou objevit v souvislosti s tímto fenoménem. Samotná podkapitola byla věnována i zdravotním rizikům, ke kterým může docházet při rozhodnutí mít dítě až v pokročilejším věku. Čtvrtá kapitola, která je zároveň poslední kapitolou teoretické části práce, pak popsala výchovu, výchovné styly a také trendy, které se vyskytují v současné výchově.

Pro výzkumné šetření byl zvolen kvalitativní přístup. Za účelem naplnění cíle práce byla stanovena hlavní výzkumná otázka a čtyři dílčí výzkumné otázky. Hlavní výzkumná otázka zní: **Jak se věk pozdních rodičů promítá do jejich přístupu k výchově?** Dílčí výzkumné otázky pak sytily hlavní výzkumnou otázku a měly za cíl zmapovat, jak probíhá samotná výchova v rodinách starších rodičů, zda se vyskytují problémové oblasti ve výchově pozdních rodičů, co při výchově těmto rodičům pomáhá, jaké vidí výhody a nevýhody jejich rozhodnutí a také jak celkově vnímají jejich situaci v porovnání s mladšími rodiči.

Výzkumné šetření bylo realizováno kvalitativně pomocí polostrukturovaných rozhovorů se sedmi vybranými pozdními matkami. Rozhovory byly analyzovány pomocí otevřeného kódování. Z analýzy šetření je zřejmé, že téma pozdního rodičovství je velmi individuální a každá z respondentek svou situaci vnímá trochu

jinak. Většina respondentek se shodla, že k výchově přistupuje demokraticky, v jejich výpovědích ale zní, že to není dáno věkem, ale spíše jejich osobností. Respondentky sdělovaly, že jim při výchově v pozdním věku pomáhá jejich nadhled a životní zkušenosti, což je jedním aspektem, který kladně ovlivňuje výchovu dětí v rodinách pozdních rodičů, avšak tato odpověď nebyla zaznamenána u všech respondentek. Dále pak každá z nich uváděla jiný důvod odkladu rodičovství, pomoc a překážky při výchově, výhody a nevýhody apod. Časté výhody, na kterých se několik respondentek shodlo, jsou materiální a finanční zabezpečení a již zmíněné životní zkušenosti. Celkově se respondentky shodly na tom, že odsun rodičovství původně v plánu neměly, ale nakonec na tom pocítují spíše výhody než naopak. Jsou rády, že vůbec mohou mít dítě, i přes to, že je to takto v pozdním věku.

Pro náš obor můžeme z diplomové práce vyvodit následující, a to mapovat potřeby všech věkových generací rodičů, mladých i starších, věnovat jim náležitou pozornost a vytvářet podpůrná opatření, která jim mohou pomoci při výchově. I vzhledem k dnešní situaci, kdy jsou školy zavřené a rodiče se musí postarat i o vzdělání svých dětí, je velice nezbytný pohotový systém, rychlá a operativní řešení státu, která rodiče podpoří a pomohou jim.

Seznam zdrojů

Použitá literatura

BERTINI, Kristine, 2013. *Sendvičová rodina: souběžná péče o malé děti a seniory*. Praha: Portál. 211 s. ISBN 978-80-262-0478-7.

BIERMANN, Christine a Ralph RABEN, 2006. *Maminkou ve čtyřiceti?* Praha: Portál. 180 s. ISBN 80-7367-075-5.

DEMJANČUK, Nikolaj a spol., 2003. *Výchova a tradice evropského myšlení*. Plzeň: Aleš Čeněk. ISBN 80-86473-49-X.

DUDOVÁ, Radka, 2006. „Rozporuplné diskurzy otcovství“ *Gender, rovné příležitosti*, výzkum. 7 (2): 6-10.

GURRENTZ, Sheryl, 2003. *Maminkou spokojeně a bez stresu*. Praha: Portál. 224 s. ISBN 80-7178-679-9.

HARTL, Pavel, 2004. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál. 312 s. ISBN 80-7178-803-1.

HAŠKOVÁ, Hana, 2009. *Fenomén bezdětnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. 265 s. ISBN 978-80-7419-020-9.

HELUS, Zdeněk, 2007. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Praha: Grada Publishing. 280 s. ISBN 978-80-247-1168-3.

HENDL, Jan, 2005. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.

HORÁK, Josef a Zdeněk KOLÁŘ, 2004. *Obecná pedagogika*. Ústí nad Labem: Slon. 81 s. ISBN 80-7044-572-6.

JANDOUREK, Jan, 2003. *Úvod do sociologie*. Praha: Portál. 231 s. ISBN 80-7178-749-3.

JANIŠ, Kamil a Irena LOUDOVÁ, 2012. *Vybraná témata z teorie výchovy*. Hradec Králové: Gaudeamus. 162 s. ISBN 978-80-7435-222-5.

KOLÁŘOVÁ RUFEROVÁ, Věra, 2017. *Veřejné opatrovnictví jako soudem nařízená podpora*. Hradec Králové. Diplomová práce. 98 s. Univerzita Hradec Králové.

KOPŘIVA, Pavel a Tatjana KOPŘIVOVÁ, 2008. *Respektovat a být respektován*. Praha: Portál. 286 s. ISBN 978-80-904030-0-0.

KRAUS, Blahoslav, 2008. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál. 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3.

KUBELKA, Susanna, 2009. *Konečně přes čtyřicet. Zralé ženě patří svět*. Vyd. 4. Praha: Motto. 170 s. ISBN 80-85872-67-6.

MÁDROVÁ, Eva, 1998. *Zkuste být dítětem*. Praha: Portál. 120 s. ISBN 80-7178-229-7.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál. 104 s. ISBN 80-85282-83-6.

MATĚJČEK, Zdeněk, 2007. *Po dobrém nebo po zlém?* Praha: Portál. 109 s. ISBN 80-7178-486-9.

MATOUŠEK, Oldřich, 1997. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství. 124 s. ISBN 80-901424-7-8.

MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. rozšířené a přepracované vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. 161 s. ISBN 80-864-2919-9.

MAZÁČOVÁ, Eva, 2018. *Trend pozdního rodičovství z pohledu rodičů a dětí*. Zlín. Diplomová práce. 201 s. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.

- MERTIN, Václav, 2004. *Na co se často ptáte*. Praha: Scientia. 180 s. ISBN 80-7183-316-9.
- MOŽNÝ, Ivo, 2006. *Rodina a společnost*. Praha: SLON. 312 s. ISBN 80-86429-58-X.
- MOŽNÝ, Ivo, 2002. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2. Praha: Sociologické nakladatelství SLON. ISBN 80-86429-05-09.
- MOŽNÝ, Ivo, 1990. *Moderní rodina (mýty a skutečnosti)*. Brno: Blok. 184 s. ISBN 80-7029-018-8.
- PALOUŠ, Radim, 1991. *K filosofii výchovy: východiska fundamentální agogiky*. Praha: SPN. 119 s. ISBN 80-04-25390-3.
- PELIKÁN, Jiří, 1995. *Výchova jako teoretický problém*. Ostrava: Amosium servis. 234 s. ISBN 80-85498-27-8.
- RABUŠIC, Ladislav, 2001. *Kde ty všechny děti jsou?* Praha: Sociologické nakladatelství SLON. 266 s. ISBN 80-86429-01-6.
- RHEINWALDOVÁ, Eva, 1993. *Rodičovství není pro každého*. Praha: MOTTO. ISBN 80-901338-4-3.
- RYDVALOVÁ, Renata a Blanka JUNOVÁ, 2011. *Jak sladit práci a rodinu... a nezapomenout na sebe*. Praha: Grada Publishing. 152 s. ISBN 978-80-247-3578-8.
- ŘÍČAN, Pavel, 2013. *S dětmi chytře a moudře*. Praha: Portál. 176 s. ISBN 978-80-262-0343-8.
- SELIGOVÁ, Markéta a Jan HORSKÝ, 1999. *Rodina našich předků*. Praha: Lidové noviny. 141 s. ISBN 80-7106-195-6.
- SKUPNIK, Jaroslav, 2010. *Antropologie příbuzenství*. Praha: Sociologické nakladatelství. 402 s. ISBN 978-80-7419-019-3.

SOBOTKOVÁ, Irena, 2012. *Průvodce rodičovstvím*. Praha: Adamira. 154 s. ISBN 978-80-904217-3-8.

SOBOTKOVÁ, Irena, 2001. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál. 176 s. ISBN 80-7178-559-8.

STŘELEČEK, Stanislav, 1998. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy I*. Brno: Paido. 192 s. ISBN 80-85931-61-3.

ŠILHOVÁ, Lucie a Jana STEJSKALOVÁ, 2006. *Matkou ve vyšším věku: Vliv věku na plodnost ženy a na průběh těhotenství*. Praha: Computer Press. 102 s. ISBN 80-251-0987-9.

ŠULOVÁ, Lenka, 1998. *Člověk v rodině*. In: Výrost, J., Slaměník, I. *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál. 383 s. ISBN 80-7178-269-6.

ŠVAŘÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. 384 s. ISBN 978-80-262-0644-6.

TRAIN, Alan, 2001. *Nejčastější poruchy chování dětí*. Praha: Portál. 200 s. ISBN 80-7178-503-2.

TROUSIL, Michal a Veronika JAŠÍKOVÁ, 2015. *Úvod do tvorby odborných prací*. 2. vyd., rozš. Hradec Králové: Gaudeamus. 240 s. ISBN 978-80-7435-542-4.

VACEK, Pavel, 2017. *Pedagogická psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus. 190 s. ISBN 978-80-7435-684-1.

VESELÁ, Martina, 2010. *Psychické odlišnosti mateřství v mladším a pozdějším věku ženy*. Brno. Bakalářská práce. 50 s. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.

VLACHOVÁ, Tereza, 2017. *Zdravotní rizika odkladu rodičovství do vyššího věku*. Praha. Diplomová práce. 86 s. Univerzita Karlova.

Internetové zdroje

BARTOŠOVÁ, Michaela, 2007. *Životní dráhy prvorodiček po třicítce: proč mít dítě později*. Gender, rovné příležitosti, výzkum. Ročník 8, číslo 2/2007, s. 75-81. [online]. [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: http://www.genderonline.cz/uploads/17b45c9c2abbb618fb5df44f02245e0c1409cdf2_zivotni-drahy-prvorodicek-po-30.pdf.

Dítě po čtyřicítce není tabu, 2018. *Maminka.cz* [online]. Praha [cit. 2019-09-17]. Dostupné z: <https://www.maminka.cz/clanek/dite-po-ctyricitce-neni-tabu>.

7 důvodů proč se stát matkou po 35, 2015. *Forexample.cz* [online]. [cit. 2019-09-25]. Dostupné z: <http://www.forexample.cz/7-duvodu-proc-se-stat-matkou-po-35/>.

ONDŘIOVÁ, Iveta, 2019. *Strategie zvládnání stresu a coping*. Senior zone [online]. Praha [cit. 2020-03-08]. Dostupné z: https://www.seniorzone.cz/33/strategie-zvladani-stresu-a-coping-uniqueidmRRWSbk196FNf8-jVUh4EgxLaBrnm5lRx_nUbbIs_TA/.

Ovlivňuje věk rodičů chování a vývoj dítěte?, 2018. *Supermamy.cz* [online]. [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <https://supermamy.maminka.cz/clanek/pro-zeny-super-mamy-materstvi-vyvoj-ditete/533661/ovlivnuje-vek-rodicu-chovani-a-vyvoj-ditete.html>.

PETERKOVÁ, Michaela, 2014. *Výchovné styly v rodině*. *Psychologie Psyx.cz* [online] [cit. 2020-02-04]. Dostupné z: <http://www.psyx.cz/vychovne-styly-v-rodine/>.

Pět pilířů správné výchovy dětí, 2011. *Proženy.cz* [online]. [cit. 2020-03-18]. Dostupné z: <https://www.prozeny.cz/clanek/tohle-je-5-piliru-spravne-vychovy-deti-21022>.

PIERRET, Charles, 2006. The Sandwich Generation: Women Caring for Parents and Children. *Monthly Labor Review* [online]. 129(9), s. 3-9 [cit. 2020-02-01]. Dostupné z: <https://www.bls.gov/opub/mlr/2006/09/art1full.pdf>.

Průměrný věk žen při narození 1. dítěte v letech 1950-2018, 2018. *Český statistický úřad* [online]. Praha [cit. 2020-02-08]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/prumerny-vek-zen-pri-narozeni-1-ditete-v-letech-1950-2018>.

Průměrný věk matek se zvyšuje ve všech krajích, 2018. *Statistika a my.cz* [online]. [cit. 2019-12-08]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2018/09/prumerny-vek-matek-se-zvysuje-ve-vsech-krajich/>.

Stát se mámou po pětatřicítce, 2009. *Mojebetynka.cz* [online]. [cit. 2019-11-03]. Dostupné z: <https://mojebetynka.maminka.cz/clanek/stat-se-mamou-po-petatricitce>.

ŠIMEČKOVÁ, Michaela, 2013. Proměny pozdního mateřství v České republice v demografickém pohledu. *Demografie: revue pro výzkum populačního vývoje* [online]. 55(2), 117-131 [cit. 2020-02-10]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20555373/180313q2.pdf/3ffb0e46-9cf2-4c7f-92dc-b61db16e3919?version=1.0>.

V obložení závazků: sendvičové generaci hrozí krize a vyhoření, 2019. *Idnes.cz* [online]. [cit. 2020-01-10]. Dostupné z: https://www.idnes.cz/onadnes/vztahy-sex/sendvicova-generace-pece-rodice-prarodice-deti.A190812_103026_vztahy-sex_abr.

Seznam příloh

Příloha č. 1.....	Struktura rozhovoru
Příloha č. 2.....	Ukázka přepisu rozhovoru

Příloha č. 1: **Struktura rozhovoru**

- 1) Kolik vám je let, jak staré máte dítě/děti a v kolika letech jste otěhotněla?
- 2) Kontext rodiny: Kolik je vašemu partnerovi, vychováváte dítě/děti spolu?
- 3) Je to vaše první dítě v pozdním věku, nebo je mezi tímto dítětem a prvním rozmezí kolem 10 let nebo více?
- 4) Jaký jste měla důvod k tomu, že jste se rozhodla mít dítě/děti až v pozdějším věku?
- 5) Jak vychováváte své dítě/děti? Je to spíše volnější styl výchovy na přátelském přístupu nebo naopak?
 - Pokud není v pozdním věku vaše první dítě, vnímáte rozdíl ve výchově před lety a dnes?
 - Probíhala u vás dříve výchova direktivněji nebo naopak?
- 6) Musela jste se někdy potýkat s překážkami při výchově dítěte ve vašem věku? Pokud ano, odkud překážky...na vaší straně, na straně dítěte, z vnějšku.
- 7) Co vám pomáhá a prospívá při výchově?
- 8) V čem vidíte výhody rozhodnutí mít dítě v pozdějším věku vzhledem k výchově i vzhledem jiným aspektům?
- 9) V čem vidíte naopak nevýhody?
- 10) Jak vnímáte situaci oproti minulosti nebo mladším rodičům vzhledem k vaší energii, času na děti a celkově vaší psychické pohodě?

Příloha č. 2: Ukázka přepisu rozhovoru

Rozhovor s respondentkou č. 2

1) Kolik vám je let, jak staré máte dítě/děti a v kolika letech jste otěhotněla?

Je mi čtyřicet pět, dítěti je čtyři a půl roku a otěhotněla jsem ve čtyřiceti. *Děkuju, to bylo tak na začátek.*

2) Kolik je vašemu partnerovi, vychováváte dítě/děti spolu?

Mám partnera, přítele, je mu padesát tři, ano vychováváme dítě spolu. (Zkouška, zda je nahrávání rozhovoru slyšet).

3) Je to vaše první dítě v pozdním věku, nebo je mezi tímto dítětem a prvním, rozmezí kolem 10 let nebo více?

Moje i partnerovo první.

4) Jaký jste měla důvod k tomu, že jste se rozhodla mít dítě/děti až v pozdějším věku?

(Přemýšlení)...Úplně popravdě? Chtěla jsem si užívat, pak jsem hledala slušnou práci a když jsem našla slušnou práci, tak mě...byla tak náročná, že jsem se z toho sesypala. Pak jsem si našla novou práci a chtěla jsem vlastně získat dobré zaměstnání, kam bych se poté mohla vrátit. A roky utíkaly. *A s partnerem jste jak dlouho?* Dvacet čtyři a půl roku jsme spolu. My jsme si s partnerem dali dítě k dvacátému výročí, se nám narodilo. Hmmm, ano, k dvacátému výročí seznámení. *Teda a svatba?* Ne, nebavili jsme se o tom nikdy, ani o dětech. *Ty jo..a chlapečkovi je teda teď 4 a půl. Děkuju.*

5) Jak vychováváte své dítě/děti? Je to spíše volnější styl výchovy na přátelském přístupu nebo direktivnější, kde jde o přísné dodržování pravidel?

Nebo se s ním snažíte spíše nějak domluvit? Víím, že mu není ještě tolik, ale asi nějak už začíná probíhat, ta výchova, tak jak... Já velmi volně a je to znát, to dítě opravdu si dělá, co chce. Má svoji hlavu, svůj rozum. Já vysvětluju, tatínek rozkazuje. On používá hlavně rozkazy a povely. *Takže vy dva se s dítětem nějak domlouváte, tak nějak je třeba kompromis a přítel spíš... spíš pokynem. A na to reaguje jak chlapeček? Jestli se můžu zeptat.* Už poznávám rozdíly jeho reakcí, když s ním jednám já a tatínek. Když něco řeknu já, jdeme a uděláme to, když něco řekne

tatínek, tak to ani náhodou. Třeba příklad uvedu...večer jdeme si vyčistit zoubky, zvedne se a jdeme teda vyčistit zoubky a když mu tatínek řekne jdeme si vyčistit zuby, tak ani náhodou. Prostě dokad se tatínek nezvedne a neudělá totéž...Je tam poznat rozdíl. *Děkuju.*

6) Využíváte pro svou výchovu novodobé technologie?

*Nějaké speciální hry na telefonu, tabletu, něco jako...jestli si pomáháte k výchově technologií. Nějaké vzdělávací pohádky pro děti...Zásadně vzdělávací programy, dítě si to od roku a třičtvrtě pouští samo, z internetu, z youtube...takže první jeho slova byla anglická. Ne, opravdu televizi ani moc ne, spíš vopravdu youtube a teď sleduje reklamy. Odtamtud se učí, takže sme teď ve fázi, kdy už zvládáme i anglicky freeday, protože máme teďka takovej, teda friday...Mluvil dřív anglicky než česky. S pouštěl, pouštěl na youtube různý takový ty vzdělávací pořady na tvary, ovál, kruh, čtverec, barvy, číslice, takže my sme teďka ve fázi, ve fázi návštěvy logopeda a psychologa, protože je vychovávaný v prostředí dospělých lidí a aby se sociálně zařadil mezi svoje vrstevníky, protože s nima neumí komunikovat...naopak je strašně daleko v matematice. Začíná sčítat, takže je to velmi brzy...už sčítá, odčítá v řadě. Teď už snad do padesáti jsem zjistila. Pozná číslici osmdesát osm. Počítá nahoru, dolu, pozná jakoukoli číslici, není problém. Takže počítá, mluví anglicky a večer si dáváme dobrou v pěti jazycích. Takže jako my tady máme, tady je hodně napřed... v pěti jazycích, ano...*Můžu se zeptat v jakých?* Česky, anglicky, německy, španělsky a rusky. Je to mazec. *Teda.* Protože to jednou slyšel, stačí mu to jednou slyšet nebo jednou vidět, jsme zjistili. Miluje elektriku, chodil spát s prodlužovačkou, se semaforem. My ho dovedeme do hračkářství, tam ho nic nezajímá, a když jde s tatínkem do obchodu s elektronikou, tak si přiveze vypínač, aby si moh udělat vlastní jakoby na prodlužovačkách, nevím...jak je jezevčík, takový přepínač, kde je jedna a nula, tak si koupil samostatný a s ním si hraje. Hračky ho nezajímají...v obchodě koupil si vánoční řetězy, tak asi tak. *Ty jo.* (Chvíli pauza, chlapeček odběhl.)*

V souvislosti s tím, ve školce se s dětma, jakoby jako zvládá hrát si? Špatně, vzhledem k tomu, že...nebo minulý rok školní to bylo špatný, protože vlastně nedokázal, špatně se jako vyjadřoval. Ta jazyková vybavenost byla slabší. A tím se dokázal špatně vyjádřit, takže když ho děti, já nevím...tam byl případ, že ho chlapeček škrtil, no a von se vohnal a kousnul ho. Samozřejmě, kdo byl

špatnej...my, protože tomu dítěti zůstal kousanec. A takhle to vlastně bylo celou dobu, že on se bránil kousáním. *Ano, neuměl to říct, tak ho kousl, bránil se.* Tak, bránil se. Pak učitelky mi říkaly, že kouše bezdůvodně. Já nejsem přesvědčená, že to bylo bezdůvodně, že tam něco bylo. Noo, minulý školní rok byl jakoby eliminován z toho kolektivu dětí. Děti si dělaly partičky a von už byl sám. Není to divu, já jsem byla jako dítě taky radši sama a můj partner taky, takže nám to jakoby v celku přijde normální. (Ujišťování, kde je chlapeček). Takže takhle, ale teď už na něj i děti čekají, i když jakoby vlastně my chodíme do té samé třídy. A teď už na něj děti čekají, vlastně, že už je...přišel nový rok, tak Vojta, tak už jdeme si hrát s nimi. (Pauza, opět ujišťování, kde je chlapeček). *Tak děkuju moc. Mě to zajímalo, ale není to do rozhovoru potřeba...* Cokoli, ptejte se.

7) Musela jste se někdy potýkat s překážkami při výchově dítěte ve vašem věku?

Pokud ano, jestli to jsou překážky...z vaší strany třeba (nedostatek energie), na straně dítěte (jestli si myslíte, že to třeba mohlo mít nějaký vliv na to dítě) Věkový rozdíl? *Ehm. A jestli z vnějšku třeba ...instituce, školka nebo někdo, jestli ste se musela potkat s nějakou překážkou.* Ostatní maminky jsou o hodně mladší než já. Neříkám, že jsou všechny mladší, ale o hodně mladší. Já беру spoustu věcí s klidem. Tak jestli praští lopatickou, ten mu to vrátí, já to беру prostě v pohodě. Pardon. *Jasně (chlapeček si sedal respondentce na klín).* Kdybych byla mladá maminka, tak to беру asi jinak, teďka říkám, prostě hold musí spadnout, musí si rozbít ten nos, aby pochopil, aby pochopil, že prostě to bolí. Jinak o žádný jakoby překážce... spousta přátel, které jsem 20 let neviděla, tak se diví, že mám dítě takhle pozdě. Není to vnuče „ty už máš takhle velký vnuče?“ Ne, já mám takhle malý dítě. Jo, takže tam je...*Kdybych nevěděla, kolik vám je, tak mě to vůbec nepřijde...*No, a to jsem teďka pěkně přibrala (smích). To ani Kátě, teda Luce, omlouvám se, neříkejte (smích). Jinak jakoby já problémy nevnímám, nebo to hážu za hlavu, prostě to je každýho věc, jestli mě odsuzuje za to, že mám dítě ve čtyřiceti. *A v tý školce třeba, školka ta je v pohodě nebo?* Paní učitelky ano, paní ředitelka (smích) moc ne, spíš ta to chce mít všechno úplně v pořádku, aaa vlastně kvůli...on velmi špatně se soustředí, on prostě dlouho u žádné činnosti dlouho nevydrží, a to ve školce není dobře, protože musejí dělat nějaké ty kolektivní práce...bud' nějaké to cvičení anebo mají nějakou výchovu, nebo jdou na vycházku

no a von je jak z divokejch vajec. U všeho vydr chvílku a pak si jde hrát s čím chce, co ho zajímá, takže byla to kuchyňka, teď to jsou nějaký koleje a závory. (Pauza)
Děkuju moc.

8) Co vám pomáhá a prospívá při výchově?

*Mě k tomu možná napadá zrovna jestli partner teda vám pomáhá při výchově...nebo co vám jako pomáhá v tom, že tedy takhle vychováváte dítě až v pozdějším věku. Můj klid a nadhled nad věcí, zkušenosti věkem. Brát s nadhledem všecko. To dítě si to musí všecko vyzkoušet, všecko to musí vidět, a když to chce vidět, není nic důležitějšího, tak to uvidí prostě. Nevidím tam nic, že bych...jako mladá maminka bych ho asi sázela víc do latě, teďka...když nechce, tak nechce, je to jeho věc. (smích) *To je dobrý, to si vezmu k srdci až jednou se rozhodnu.* Tak jestli se budete rozhodovat a můžu-li vám dát radu, začněte dřív, protože v pětáctyřiceti teďka už sem stará s zjišťuju, že jedno je málo. Takž začněte dřív. *Přemýšlíte o druhým?* Přemýšlela jsem, přemýšlela a nešlo to, pak už sem podnikla i další nějaké kroky, to selhalo všecko. Ze zklamání, už jsem pak...už se o to pokoušet nebudu jenom kvůli tomu zklamání. Takže jinak, jinak bych brala třeba pět. *A třeba adopce? Ted' mě napadá...*Vůbec ne, měla bych to dítě ráda, ale nebylo by moje, moje krev a já to, těžce bych to jakoby zvládala. Já bych chtěla upřednostňovat svoje dítě a na druhou stranu by mě bylo líto toho adoptovaného, když mu dělám adoptivní maminku, tak bych se snažila i upřednostňovat i jeho a zcvokla bych se z toho já. Takže, oni by na tom byli třeba výborně, ale odešla bych z toho já...duševní mrzák bych z toho byla. *Jasný, chápu. A ten partner...tedy vychováváte spíš vy v tý vaší rodině?* Učím tatínka, aby pomáhal, aby vlastně se zapojoval, ale spíš...*Já možná si říkám, že věřím tomu, že ti muži, když si zvyknou na nějaký svůj ten klid, tak asi jde hůř přeučit, nebo jako bejt...si zvyknul, že měl svůj prostor a teď jakoby...*Tak a teď, že ho úplně nedává. Ten svůj prostor nedává. Já jsem dala všanc už naprosto veškerý svůj čas a už nemám kde brát. (Tazatelka vypráví o své rodině, která byla v podobné situaci). *Mateřskej pud dělá svoje.* Jo, dělá, dělá.*

9) V čem vidíte výhody rozhodnutí mít dítě v pozdějším věku vzhledem k výchově i vzhledem jiným aspektům?

Jestli vidíte nějaký výhody. Ten svůj nadhled. Jo, tady já říkám, dítě se prostě rozhodne jít na houpačky nebo naopak chce si sedět doma, já nevím, hrát si něco nebo učíme se různý věci. Prostě tak ježišmarja ja tady nebudu gruntovat barák, když

má přijet přítelova maminka no a prostě hrát si s vlastním dítětem, protože je přednější. Je to důležitější, tak jestli se jí nelíbí, že není vytřeno, tak ať si vytře sama. (Smích) Takže jako, jako spíš ten nadhled, nevím. *Mě možná napadá, po finanční stránce myslíte, že je to jako lepší mít takhle. Berete to jako výhodu, že ste takhle už zajištěná líp než třeba ty mladé maminky, jestli myslíte.* Rozhodně, už mě vlastně proti bytu, kde sme bydleli před tím, tam to byl malý byt, obývák a kuchyňský kout. A teď máme rodinný domek čtyři plus jedna, takže dítě má jakože svůj pokoj, kde má své hračky, elektronika, která ho zajímá. Takže má, můžem být tam s ním, kde to necháme a já jdu do své pracovny, jdu si do ložnice lehnout a nemusim přeskakovat nebo já nevím, vykládat druhé lůžko jo vyklopit, nebo gauč nebo něco, že jakoby to je lepší, že vlastně sme šli do baráku a máme tam i prostor. Je u toho i zahrada, takže já nemusim, to dítě pustim na zahrádku, když tě baví stříkat hadicí...teď o víkendu byla zima, ale tak si stříkej, tak já to usuším prádlo, vyperu to...no a tebe naložíme do teplý vany, dáme ti, uděláme ti čaj, zalezeš si do deky a bude. *Děkuju moc.*

10) Teď ještě shrnout ty nevýhody, jestli byste mohla, co si myslíte, že je teda nevýhoda?

Nevýhoda?...Babičky jsou tak staré, že už téměř hlídat nemohou. Jo, moje maminka může, přítelova maminka je na tom zdravotně špatně, takže ta už nemůže. Tam už je věk sedmdesát plus, takže to už je opravdu hodně. To je nevýhoda. Co je nevýhoda...no, někde na mě koukaj, že jsem stará matka, a to bylo i v porodnici. To už bylo, že jsem se jakoby fakt stará. No a nevýhoda další, nepořídíte si druhé, třetí, čtvrté dítě, jo. Jinak zatím asi nevýhodu, asi by mi bylo jedno kdybych ho měla ve třiceti nebo teďka ve čtyřiceti. *K tomu bych se chtěla zeptat, jestli nevádí...porod jak probíhal? Bylo vše v pořádku? Nebo těhotenství? Mě to jenom tak, teď mě to napadlo.* Jo, tak úplně vod začátku, protože vlastně sme se rozhodli v den mých čtyřicátých narozenin, kdy do mě hučela kamarádka, kdyby do mě nehučela, tak sme možná ani dítě neměli. Kdy do mě hučela kamarádka, že se o to s partnerem taky pokoušejí (Pauza, respondentka mluvila se svým synem). Takže ta do nás hučela, když to bylo já nevím, když to asi po čtyřech měsících nešlo, tak jsem šla do Sanusu, to je klinika, která se specializuje na reprodukci. A dávali plastiky jako do mě. Je to soukromá, ale i vlastně využila jsem, je tam možnost využít i vlastně že zdravotní pojišťovnu a podobně. Tak jsem dostala léky, poprvé

to nevyšlo, to mě doktorka řekla ať přijdu. Nebo vlastně poprvé ji nevyšlo, takže to už nám řekli, že jakoby přirozeně ať si to zkusíme, ale ať přijdu na umělý, to se neujalo. Druhej měsíc, další měsíc sme, vlastně jsem přišla na kontrolu, kdy mě lékařka řekla “no, už ste tady pozdě“, už ste tady pozdě, tak si udělejte maximálně domácí úkol, no a domácí úkol vyšel, takže to bylo supr. Takže já jsem z toho byla taková nesvá, protože partner musí odevzdat a já dostanu pipetu, tak se mě do toho tak jako nechtělo. Takže když to pak vyšlo přirozeně, tak to bylo prima, byť teda s tou medikamentózní podporou. No a gravidita úžasná, protože jsem se cítila líp. Já jsem dokonce žena, která otěhotněla a při a za devět měsíců, když šla rodit, tak měla o pět kilo míň (Smích) *To chci taky*. No, takže to bylo prima. Cejtla jsem se úplně nejlíp, jak za celej svůj život...eufórie, dobrá nálada, takže to bylo senzační. Byla jsem teda v pracovní neschopnosti, protože jsem byla zaprvé stará a za druhý jsem omdlela v ordinaci, když mě brali krev, což se mě před tím nikdy nestalo. Počkejte, já pro něj jenom doběhnu. *Určitě* (pauza, respondentka šla pro svého syna). Během gravidity mě byla zjištěna distační vlastně diabetes melitus, takže léčení cukrovky. A porod teda pro...vlastně měla plánovaný porod, na vyvolání jsem musela jet, jsem měla určený termín. A pro nepostupující porod, protože mě kapali oxytocin, glukozu a všecko vlastně jakoby, co měli, aby porod se vyvolal, tak večer už jsem toho měla plný zuby, protože jsem nesměla jíst, takže dvacet čtyři hodin bez jídla, hladová, už mě bylo i špatně. Už jsem se cejtla i unavená, říkám jestli já zatlačím, tak tady akorát omdlím a už na to nebudu mít sílu. Tak jsme se s lékařem dohodli, že pro nepostupující porod, podstoupím císařský řez. Venku byl rej snad za deset minut, já nevím, já jsem byla v celkové anestezii a partner kondingoval, protože jsem ho požádala, aby vlastně byl...on byl celou dobu teda u porodu, ale vlastně u císařského řezu už ne. (Chvíli pauza) U císařského řezu už nebyl, ale jemu dali vlastně to děcko narozené a on vlastně kondingoval, což je to přiložení vlastně děťátka...*na hrud'*. Na tělo no. (Pauza, kontrola chlapečka a konstatování s čím si hraje). *Takže žádný větší...* Žádný komplikace jako velký, že by byly, ne. *Dobře. Tak jo, děkuju. To byly teda výhody a nevýhody a ještě...*

11) Jak vnímáte svou situaci ve srovnání s mladšími rodiči, například vzhledem k vaší energii právě, času na dítě, nějaký celkový psychický pohodě?

Jestli si myslíte, že je to...když byste to teda porovnala třeba s těma mladšíma matkama v tý školce nebo někde, jak vidíte jako...Kdybych to měla porovnat s hodně mladejma holčínama, tak jsem ráda, že ho mám později, protože vlastně mě není líto, že jsem nechodila na diskotéky a podobně. Nebo na plesy a tak dále. Nebo nežívala jsem si mládí, takže to já můžu říct, že teda bohatě, takže nelituju, že mě něco někde uteklo. Naopak, já nevím, já v tom žádnou, že mám dítě pozdě, v tom žádnou nevýhodu nevidím teda. Nene, myslím právě jakoby jestli si myslíte, že máte jako míň energie než ty mladý maminy nebo...Tak nad tím nepřemýšlím. Nebo třeba aspoň víc času na to dítě, nebo, jestli to nějak...Nejezdíme s žádnějma kamarádama na chaty, na chalupy, takže jedině trole. Ale nikdy sme jakoby, že bysme extra někam jezdili to se taky říct nedá. Na výlety jezdíme stejně tak. Ehm. Vlastně to byly vždycky jen víkendový záležitosti, a to vlastně praktikujeme taky, i když v omezené míře nyní. Ale...A myslíte, že třeba, že nějaká ta vaše energie, myslíte, že máte podobně energie jako ty třeba dvaceti pětiletý nebo myslíte, že třeba...Vzhledem k mojí obezitě se, mám energie pořád stejně málo. Vždycky si člověk řekne, že mám zásoby energie, to není pravda. Je to vo tom, že musím bejt dobře vyspalá. Musím bejt i já, protože tam musí vlastně mě tatínek nechat nadechnout. Jo, kdy se mě teď stalo, že čtrnáct dní jsem vlastně, protože dítě spí s náma v ložnici, protože je na nás od malička zvyklej, tak s námi spí v posteli. Pořád mezi námi no a já ho mám vlastně vedle sebe v noci, vstávám s nim, když byl teď nemocný čtrnáct dní, tak sem s nim byla pořád doma, dvacet čtyři hodin denně. Partner přišel z práce „já jdu zařídit auto“ a odešel. Pak přišel a že jdeme spát, protože jasně druhý den šel do práce, přišel odpoledne „já si musím jít něco zařídit“ a vodjel do města. Jo, takže celý den ste s človíčkem, který vám vlastně mentálně nestačí, protože se vyvíjí. Nemáte si s kým popovídat a já nejsem člověk, který by měl padesát kamarádek a šel by si pak na kafičko. Jo, to nechodila jsem ani v době mateřský. Jo, to bylo...Takže, takže...že bych měla míň energie, možná, ale spíš si myslím, že to je způsobený obezitou, nadváhou, že člověk není tak pružnej ... (Tazatelka konstatuje, že nemyslí, že je respondentka obézní, smích). Mám o hodně víc. (Pauza, respondentka odběhla za synem). Takže, mě teda jenom, tady koukám k tý celkový vaší psychický pohodě, podle toho, co ste říkala, tak spíš asi je to lepší pro vás, že jako máte, že prostě berete věci s nadhledem. Rozhodně a cítím se vlastně jakoby, jako starší osoba se nebojím oponovat učitelkám, ředitelkám, ostatním maminkám. Že jako mladá

holčina bych asi byla vyjukaná z toho, co mě říkaj. Že moje dítě někde něco dělá, a takhle já prostě jim řeknu...dobře, tak ať mě to řekne ta vaše holčička, ta se bojí, já řeknu synovi, ať mě řekne, co se stalo. Ten třeba řekne, že nic nebo, že něco, tak ji bouchnul. A já říkám, dobře věřím ti, tys nic neříkala, věřím mamince, tak uděláme...Tak maminka vlastně neví co, neví, čím mě má argumentovat. Jo, že prostě já chci dialog. Dobře, když se vám něco nelíbí nebo vašemu dítěti...co, proč vaše dítě ho jakoby...když je mám zkonfrontovat, což bych si jako mladá holka nedovolila. *To je taková výhoda vlastně.* To je výhoda, no, že se nebojím oponovat a říct vlastní názor. *Tak jo, moc vám děkuju za váš čas.* To je všechno? (Smích)